6
3-C M
12

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
3 H
51

6 3.C.12

LEONAR DI DE PORTIS

IVRISCONSVLTI VICENTINI

*de Seſtertio, Pecunijs, Pon=
deribus, & menſuris an=
tiquis, Libri
Duo.*

BIBLIOTECA NAZIONALE ... ROMA

*Friburgi Briſgoiæ,
Stephanus Grauius excudebat,*
Anno, M. D. XLVII.

74
D
64

EGNATIVS LECTORI.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE ROMA

NIHIL erat in omni literaria re noſtrati perplexum inuolutumúe magis, q̃ hæc ipſa priſcorum nummorum explicãdi ratio: nihil implicatius olim etiã doctis hominibus uiſum, q̃ cũ ueterẽ auri argẽtiq́; uſum: numiſmata, eorũ preciũ, multarũ deniq; rerũ pondera, ac menſuras attigiſſent. Quare ita plane factũ ut milleſimum, & amplius abhinc annum res hæc tota maxime neceſſaria, & perutilis noſtris hominibus aut relicta, aut ignorata ſit. Et iacuiſſet hæc ſanè pars diutius altiſſimis oppreſſa tenebris, niſi Portius noſter cũ Maiorum ſuorum gloria celebris, quæ Vicentiæ iampridem florens longe lateq́; terram Italiam hodie peruagatur, tum ſua laude illuſtris rem obſcuram primus tentare auſus feliciter illuſtraſſet. Nec uero uendicatam hanc Portio noſtro, ut auctori, palmam docti hommines (ut opinor) inique ferent, ſiquidem meminerunt illi multos iam annos huic egregio hominis inuento teſtimonium in annotationibus in Tranquillum meis, à me eſſe tributum. Eſt enim hic uir cum cæteris artibus, quæ quidem dignæ libero ſint, ornatus omnibus, tum acer inueſtigator & diligens earum rerum, quæ ſuapte natura inuolutæ, cum primũ ingenio & induſtria explicatæ fuerint, magnam laudẽ homini pariant. Erit igitur hic tibi libellus

*lector optime ſtudioſius pellegendus, hunc tu ut in ma-
nibus frequenter habeas, non ſolum Portij ipſius gra
tia, cui etiam atque etiam debes, uerum etiam rei ipſius
pulchritudine & fructu uelim, nec ille plane expecta-
tionem fruſtrabitur tuam. Nam cum omnium ſtudiorum
Dignitas literarumq́; cognitio expetenda nobis ſit, Hæc quoq;
rei. pars minime contemnenda, qua quid ſeſtertium, quid ta
lentum, quæ auri argentiq́; priſcis ſeculis proportio,
qui prouinciarum regumq́; ueterum, ac Romani ma-
xime Imperij redditus fuerint, menſuræ deniq; ueteres
omnes ac rerum pondera explicantur, quod ſi hodie in
una altera ue Ciuitate magni ſæpe uiri iudicati ſunt illi,
qui aut perite rationes conficiant, aut omnẽ explicandæ
pecuniæ traijciendæue rationem probe calleant (ſiqui-
dem in omnibus imperijs pecuniaria hæc ratio plurimũ
ualere ſemper exiſtimatur, ut non male bellorum nerui
& regnorum theſaurus eſſe dicatur.) quid de Portio ſen
tias? qui breui admodum opuſculo ueluti in tabella, pi-
ctum tibi uniuerſum hunc orbem (ut ita dicam) pecuniæ
depinxerit, ut omittam eum fructum, quem humanioris
literaturæ noſtratis ſtudioſi iam maturum ex Plinio, ex
reliquis percipient, qui ante hac acerbitate immaturita
teq́; ſua, quod ad hanc partem attinet, ingra-
tus haberetur & iniucundus,
bene Vale.*

LEONARDI DE PORTIS

IVRISCONSVLTI VICENTINI de Seſtertio, Pecunijs, Ponderibus, & Menſuris Antiquis, Liber Primus.

Bibliothecæ Coll. Rom. Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZ. V. E. ROMA

COmmercia rerum, permutando cuiq; ſuperflua, & neceſſaria, cœpiſſe ratio ſubeſt, & certiſsimi autores prodidere, poſtea emptiones & uenditiones ex uſu & commodo repertas, quum metalla iam in hominum cognitionem deueniſſent, quibus diuerſa poſtea pretia impoſita ſunt, prout, quæq; ſpecioſa commoda aut rara credita. Aurum uero cur alijs precio & dignitate, præſtet non ex his tantum proceſsiſſe, ſed ratione naturali & ex arcanis philoſophiæ deprompta pleriq; crediderunt. quippe cum natura, cui nihil perire poteſt, in continua tamen ſuarum partium tranſmutatione uerſetur, eas merito præſtantiores, quæ huiuſmodi tranſmutationi minus obnoxiæ reperirentur, homines exiſtimarũt, ut magis defecatas & propius ad naturam principiorum accedentes, quæ ſanè incorruptibilia ſunt, & ſua puritate ab omni iniuria conuerſionis præſeruãtur: Cum igitur aurũ, cui nihil igne deperit, nec ſitu, nec flammis corrumpatur, nec in aliam ſpeciem, quo minus natu-

Auri præſtantia.

Auri natura.

tur am ſuam retineat, tranſmutari poßit, non facilitate, pondere, colore quibus multis cedit, ſed ut perfectũ na turæ opus, nedum alijs metallis, ſed omnibus illius parti bus dignitate præſtantius, & preciosum magis non im merito iudicarunt, quibuſdã paucis exceptis, ut carbun culis, adamantibus, & alijs nõ permultis eadem fortaſſe ratione uel ſolo luxu & hominũ libidine commendatis. Cum metalla igitur ad commertia uetere illo permutan darum mercium uſu commodiora in uſu eſſe cepiſſent, unà cum his ſtatim cupiditates, & earum comites frau des, & auaricia, & cuncta ſcelera prodiere. Quæ bona omnia, & cõmoda bonis initijs reperta, ad malos ſem per exitus, & hominum perniciem conuerterunt. Hinc Promethei fabulam originem cœpiſſe reor, quem fura tum ignem Ioui, ſcilicet rerum cognitionem & pruden tiam è cœlo traxiſſe, cum in maliciã conuerſam animad uerteret, pœnituiſſe illum credi par eſt, & aquilam eius iecor cupiditatis ſedẽ, & cauſam inceſſanter roſiſſe non ſine oculto & utili myſterio finxit antiquitas. quo pœni tentiam & pœnam obiter ſignificaret eius, qui mortale genus ſua illa felici & beata ſimplicitate priuaſſet, hinc illa iniqua & uulgata metallorum inſectatio ueluti ma lorum omnium cauſam præſtiterint, cũ iure ac merito nerui terræ & præcipuum naturæ opus appellari poßint: prius enim ex ijs utilitates, poſtea commertia reperta ſunt. Quæ enim exerceri ars? quid utile? quid pulchrum fieri ſine ferro poteſt? ſi ad cedes & urbium

Ferri utilitas.

expugna

expugnationes, & ad omnia mala homines poſtea con uertere, quid eſt quod ferro imputetur? æris argenti auri & aliorum metallorum commoda ad medicinam & alios neceſſarios uſus longum eſſet referre: ſi ex cupiditate tanti boni orta eſt auaritia & inde omnia mala, cur metalla inſectamur? ſed illis omiſsis, nónne commertia & hominum conuentus his præcipue conſtant? nónne mutuo uſu & conſuetudine diſciplinæ & artes inuentæ? ex quibus prudentia, iuſticia, pietas, & reliquæ uirtutes originem traxere: nónne ciuitatibus & oppidis fabricandis occaſionem preſtitere? profecto quod intelligant, quod cognoſcant, quod à feris diſtent, & deniq; quicquid boni habeant mortales, pro maiori parte metallis acceptum ferre poſſunt. quod non ſolum ratione, ſed etiam exemplo iam domeſtico demonſtrari poteſt. Qúanto minus à feris ſuis, elephantis, ſimijs, & alijs huiuſmodi paulò mitioribus quàm à nobis differunt homines illi in extremis mundi partibus ab Hiſpanis nuper inuenti? cur cum eandem faciē & membra habeant, non eoſdem ſenſus & iudicia? Non has differentias natura fecit, cui ſatis fuit hominum genus ad percipiendas diſciplinas idoneum magis quā cætera animalia procreare, ipſi homines mutuo uſu ſe inuicem docentes quod quiſq; ſciret, prudentiores effecti ſunt, fient aliquando illi & poſtea mali, ut nos, & eorum malicia non commertia metallis contracta erunt in cauſa, Quibus ſublatis omnes quidem artes, mores, diſcipline, &

niæ & cuncta bona una deficerent, & citius nos illis ho minibus pene feris ſimiles, q̃ nobis illi efficerentur. Sed longius fortaſſe q̃ decuit, euagatus ſum, ut diluerem immeritam calumniam præcipui boni. Ad propoſita nunc accedam.

¶*Rudibus metallis primo teretibus ut uirgulis, uel in latitudinem diffuſis, poſtea ad reprimendas adulterantium fraudes ſignatis in commercijs uſos fuiſſe mortales ſatis conſtat, quibus diuerſis imaginibus impreßis hominum & animaliũ, ut ſagittarij, noctuæ, & aliarum rerũ diuerſa nomina impoſita ſunt, ut* Darici, Philippei, *à regibus, à pondere, numero, & rebus impreßis.* Græ*cis drachmæ,* Tetracini, *oboli, minæ,* Latinis Denarij, *bigati, quadrigati, ſeſtertia & generali uocabulo nummi, ſeu pecunia appellati ſunt.* Quorum *nomina & precia adeo iam uoluẽtibus ſeculis in deſuetudinem abierãt, ut pauci quid denarij, minæ, talenta, paucißimi quid ſeſtertia, uel forte nulli (abſit uerbo inuidia) noſtro æuo intelligerent, ita ut ſcirent pecunijs noſtri temporis conferre.* Qua*propter quum ſtipendia militum, reditus, & theſauros populorum & regum tributa gentibus impoſita, cõditiones fœderum, priuatorum diuitias, impenſas ædificiorum, deniq; precia rerum apud antiquos auctores poſita, unde multa in exemplum & ad noſtram inſtitutionem trahi poſſunt, cognoſci maxime operæprecium arbitrarer, quid in hac materia confuſa & difficili inuenerim utilitate rei, & multorum ſtimulis impulſus*

pulſus qualicunq; ſtilo tradere conſtitui, cum in huiuſmodi rerum cognitione non ſtili gloria, ſed inuenti utilitas cenſeri ſoleat, eoq́; magis in hoc quia in diſcutiẽdis his nedum pecunias, ſed pondera antiqua obiter quoq; excutere & noſtris conferre neceſſe fuit. Quibus liquorum & ſeminum menſuræ facillima diſquiſitione elici & cognoſci poterunt, quod maxime legentibus utile & iocundum fore putaui. His paucis premiſsis, quæ profeſſus ſum, aggrediar. Diuerſi põderis & nominis fuiſſe talenta apud antiquos ſatis cõſtat, AEgyptium, Phœnicium, Babylonium, & alia quorum rationes pretermiſi quòd ad ea, quæ dicturus ſum, non multum conferre exiſtimaui, ſed duo præcipue in uſu fuiſſe, uidelicet maius Euboicum appellatũ, quod in ſe habuit Mnas, quas latini minas dixere octoginta, & Atticum, quod ſexaginta, mina in ſe habuit drachmas centum. Drachma ſcrupulos tres, ſcrupulus obolos duos, obolus ſiliquas tres, Libra Romana quam eãdem fuiſſe, qua nos utimur nedum coniectura, ſed uera computatione puto me reperiſſe, uncias in ſe habuit duodecim, uncia drachmas octo, & ſic libra drachmas nonagintaſex, Vnciæ & Drachmæ in numero noſtræ & antiquæ libræ conueniunt, quia totidem noſtram libram conſtituunt. Drachmas uero, & uncias antiquas noſtris conuenire duplici argumento, & utroq; probabili, & quaſi demonſtratiuo puto deprehendiſſe, cum apud antiquos, & noſtro æuo drachmam eſſe octauam partem unciæ conſtet, & dena

Talenta.

Libra Romana.

rij antiqui, quos frequentiores pondere drachmæ fuiſſe inferius apparebit, nunc diuerſißimis in regionibus reperti, octo noſtram (ſicut & antiquam unciam) & nonaginta ſex libram impleant. Præterea ſicut uncia noſtri temporis charactos 144. continet: quo pondere ferè minimo monetarij, & aurifices nunc utuntur. Drachma uerò, quæ eſt octaua pars unciæ, charactos 18. ita antiquam unciam & drachmam totidem ſiliquas, ex computatione præmiſſa apparet habuiſſe: Siliquas uero antiquas noſtris charactis cōuenire & nomine, & effectu omnibus, qui experiri curabunt conſtare poterit. Quia pro ſiliqua ſemina illius pomi ſiue fructus quem Græci ceratium, Noſtri uulgo nunc charobam appellant, accipiebant: & inde græco corrupto uocabulo pro ſiliquis characti nomē in uſu eſſe cœpiſſe librando deprehendi, quia eiuſdem ſunt ponderis, ſi ſemina pleniora, & matura, & non flaccida, & exhauſta eligantur: Sed Romani in mentione pecuniæ : & maxime ſeſtertij, ut inferius demonſtrabitur. Mina ſcilicet ponendo inferius declarādo: & nō ſua libra cōmuni uſi ſunt, ut in numero rotundo: uidelicet drachmarum centum, talento, & ſeſtertio conueniret. Libra Attica in ſe habuit drachmas 75. quæ poſtea in pondere aliarum rerū in ſuo ſtatu perſeuerauit: in pecunijs uero, ut ſine detrimento creditorum debitores ſubleuarentur, ex decreto Solonis, ad centum drachmas excreuit: & Mina appellata fuit (ut Plutarchus in eius uita) Hæc quæ de talento,

Libra Attica.

mina

mina & alijs ponderibus ſuperius dixi,ſi quis exquire re uoluerit,præter ea,quæ ſparſim apud authores repe riūtur ordine omnia in tractatu metrico de ponderibus in uolumine Priſciani inſerto uideri poſſunt. Pōdera an *tiqua noſtris cōferre meus labor fuit, quæ ad declara-tionē ſeſtertij, ut neceſſaria præmiſi:* Athenięſes aliquā-*do nō ſolū diuitijs, celebritate,potētia,ſed etiā bonis ar tibus, diſciplinis, moribus, inſtitutis, & maxime poli-tia, & elegātia floruere,quos* Romani *potentiā adepti cognoſcētes cæteris præſtare gentibus,in multis imitati ſunt diuerſi ponderis:ut & aliæ gētes argenteū nummū ſignauerunt,& drachmas,& tetracinos à pondere co-gnominatos: ſed in præcipuo uſu habuerunt, nummos pondere:& nomine drachmæ,& alios diuerſi ponde ris effigie noctuæ ſignatos, qui adhuc frequentiores in ruinis,& apud auctores maxime græcos in mentione pecuniæ reperiūtur:& in præallegato tractatu fit men tio.* Et Plutarchus *deſignatis effigie noctuæ in uita* Ly-*ſandri, & alibi de drachmis atteſtatur,* Romani *rudi* Rude æs. *ære primū,ſed poſt* Seruiū Tullium *regem, ſignato uſi* Signatum *ſunt,ut aſſes qui primū librales teſte* Plinio,*loco inferius* æs. *adducendo,&* Gellio *lib.20.cap.1. urgente bello uncia les cum nota* Iani *bifrontis,& roſtri nauis, & alij effi-gie pecudum,unde pecuniæ dictæ ſignati fuerūt: cuius notæ, & ponderis antiquiſſimos uidi, & appendi. Ar* Argētum *gento ſignato uti cœpiſſe* Romanos *quinq; annis ante* ſignatum. *primū bellum* Punicum *atteſtatur* Plinius *lib.33. cap.3.*

&

& quia nummus argenteus pro decẽ libris æris permu
Denarius. tabatur, denarius appellatus eſt pro quinis quinarius,
quinarius. ſeſtertius pro duabus libris & ſemiſſe. Sed quum poſtea
Seſtertius. aſſes unciales fieri ceperunt placuit denarium pro aßibus. 16. Seſtertium pro quatuor permutari, & ſic ſemper ſeſtertius fuit quarta pars denarij, quem tamen (ut nomen ſignificat) in ſtipendijs, & apud autores in mentione pecuniæ ſemper pro decem aßibus receptũ fuiſſe Plinius loco ſuperius adducto teſtatur, & Plutarchus in uita Camilli quum ſcribit ei pœnam indictam à Populo 15. M. aßium, declarat eam ſummam M.D. drachmas conficere. Liuius eodem loco 15. mill. grauis æris fuiſſe dãnatum, & Liuius in actis Seruij Tullij regis in mentione cẽſus ſcribit primam claſſem ex ijs, qui centũ millia æris uel ſupra cenſius haberent. Secundam ex ijs, qui à 75. millibus uſq; ad centum millia, Dionyſius Halicarnaſeus eodem loco ſcribit primam claſſem fuiſſe ex ijs, qui cẽtum minas, uel ſupra haberent in cenſu. Secundam à decem drachmarum millibus, quæ ſumma eadem eſt uſq; ad 75. minas. Item Liuius libro ſexto primæ Decadis ſcribit Camillo dictatori per Tribunos Plebis quingentorum millium æris mulctam indictam, ſi quid pro dictatore egiſſet. Plutarchus eadem ſcribens quinq; myriadum drachmarum argenti pœnam indictam, quæ ſumma quinquaginta millia denariorũ ſignificat, quæ decies multiplicata quingẽta millia æris efficiet, & ex ijs, & reliquis, quæ ſequũtur apparet, quum apud authores pœna uel præ-

mium grauis æris reperitur ſemper intelligi debere de aßibus qui 10. ſingulos denarios repreſentabant, & denarios pondere drachmæ in frequẽtiori uſu fuiſſe, quos ut aſſes uariante tempore mores uario pondere ſignatos, & tandem ad imitationem Atticorum *in* Drachma *reſediſſe opinor.* Denarium Romanum, *ſiue* Nummum *argenteum reperio aliquando fuiſſe pondere drachmæ adiecta parte tertia, & ſic ſcrupulorũ quatuor.* Tres *enim ſcrupuli faciunt drachmam, & iſte denarius ad computationem* Talenti *magni conuenit, quod erat minarum 80, & librarum* Romanarum *83. & unciarum 4. & ſic eodẽ modo ſex millia huiuſcemodi denariorũ, qui ſcrupula continent quatuor, faciunt talentũ maius, quo eorum qui* Drachmæ *ſint pondere, talentum minus, quod erat minarum 60. & 72. huiuſmodi denariorum ſignabantur ex libra argẽti, & de hoc denario quattuor ſcrupulorũ intelligit* Liuius *libro quarto* Decadis *quartæ prope finem, quum dicit.* Signati *argenti 84. M. fuere atticorum tetracinorum, trium ferè denariorum in ſingulis eſt pondus, cũ tetracini dicantur à quatuor drachmis, & ſic ſcrupulorum duodecim, & cum ſinguli tetracini eſſent põderis triũ denariorũ, apparet denarios aliquãdo fuiſſe põderis quatuor ſcrupulorũ, ſcilicet drachmæ addito ſcrupulo.* Alium *fuiſſe & frequentiorem, ex quibus multi antiquißimi adhuc reperiuntur, ponderis parũ ultra drachmã, adeo quod in qualibet uncia drachma cõmunueretur, & ſic ex uncia denarij ſeptẽ.* Et de

Denarius Ro. *argenteus.*

Alius & communis *Denarius.*

hoc

hoc credo intellexiſſe Plinium lib.12.cap.ultimo, quum ſcribit, drachma Attica ferè denarij argentei habet pondus, ſed ita expreſſe exponit Cornelius Celſus libro 4. cap.12.de ratione ponderum, quum dicit in uncia pondus denariorum ſeptem. & huic computationi cõuenit auctoritas Plinij, quem Hermolaus uitiatũ credidit lib. 33. cap. 8. in fine quum dicit, Iuſtum eſſe ex libra argenti 84. denarios ſignari: quem locum Hermolaus ut uitiatum correxit, & tamen ſi recte computetur, ꝙ in uncia ſit pondus denariorum ſeptem: Ex duodecim uncijs, & ſic ex libra potuerũt ſignari 84. denarij, deniq; creſcente auaricia ad imitationem Græcorũ pondere drachmæ denarij ſignari ceperunt: & ij frequentiores apud authores, & in ruinis, & in theſauris paßim reperiuntur & talento, & minæ, & ſeſtertio magis conueniunt: ex quibus plurimos antiquißimos, & diuerſis notis ſignatos diuerſißimisq; in regiõibus repertos uidi, & appenſos omnes ponderi drachmæ conuenire deprehendi: quod maximam feciſſe coniecturã Romanæ iuſtitiæ regi Taprobanes Plinius atteſtatur libro 6.cap.22. quum in captiua pecunia denarios pari pondere: & diuerſarum imaginum reperiſſet: & ſi magnitudines: & non imagines in libris impreßis corrupte legatur: tamen in antiquißimo manuſcripto imagines & non magnitudines legi, & recte: & hos fuiſſe proprie denarios, uel magis communes atteſtatur Liuius libro 4. Decadis 4. Vltra ꝙ huius ponderis frequentiores adhuc reperiuntur

Tertius Denarius.

tur

tur, & inferius authoritate aliorum cõprobabitur, quũ ſcribit Achæos à Flaminio admonitos redemiſſe ſeruos Itali generis per totã Achaiam, eamq; redemptionẽ centum talentis ſtetiſſe Achæis, quum quingentos denarios preciũ quod redderetur dominis pro ſingulis ſeruis ſtatuiſſent, mille enim & ducẽtos ea ratiõe Achaia habuit, Quod ſi recte cõputetur, cõſtabit talentũ 60. minarum, & ſic Atticum ſex millia denariorũ continere. Idem Liuius ſi cum Plutarcho cõferatur comprobabit denarios & drachmas eiuſdẽ æſtimationis fuiſſe, cum alter ipſorum drachmas, alter totidem bigatos Badio Nolano à Marcello donatos referant, & Appianus libro 3. ſcribit Octauium quingentas drachmas ueteranis, quos ex municipijs collegerat promiſiſſe. Cicero idẽ exprimens totidem denarios dediſſe ſcribit in epiſtola ſexta libro 16. ad Atticum, & in alia ad Quintum fratrẽ, & in alijs locis clare conſtat: Idem Plinius ſi recte, & non deprauate legatur, atteſtatur lib. 12. cap. 15. quum exprimit tertiam partem minæ denariorum 33. habere pondus (ut in codice manuſcripto legitur) quamuis 39. corrupte legatur in impreßis. Ex tribus his generibus denariorum primũ in aliud nomẽ tranſiſſe, uel in deſuetudinẽ abijſſe reor. Ex duobus ſequentibus aut utrunq; in tertio mutatum, aut retenta æſtimatione pondus iminutũ, & in totũ drachmæ adæquatũ: ut talẽto & ſeſtertio examußim conueniret, & ſi aliqui maioris, aut minoris ponderis nummi antiqui argentei reperiuntur, non denarij, ſed

extraordinarij exiſtimandi ſunt, (ut etiam noſtro æuo
De HS. *ſignari ſcimus.) De ſeſtertio multum inter doctos hæ*
ſitatum, pauci nomen, nulli (quod ſciam) adhuc ſignifica
tionem intellexerunt. Et Hermolaus noſtræ ætatis litera
turæ ſolertiſsimus indagator pro incomperto ſibi, uel
alijs aliquando diſcutiendum reliquit, quod tandem illi,
& multis alijs doctiſsimis uiris, qui hoc ignorarunt, do
ctrina & ingenio longe impar, excuſsi, & duplex eſſe
duplex HS *ſeſtertium obſeruaui, maius, & minus, quid inter ſe dif=*
ferãt declarabitur. Sed qua alterum ab altero uel nota,
uel adiectione apud authores dignoſcatur, nõdum mihi
plene ſatisfació, quia codices Synonymo corupti, nõ be=
ne poſſunt obſeruari, cũ eodẽ nomine, & uocabulo res
diuerſiſsima exiſtimatione reperiatur, quo nunc legen=
tes, & forte olim ſcribẽtes, hallucinati ſunt. Sed cũ ſeſter
tium neutro, & uirili genere, & cum adiectiõe nummi,
& ſine, apud authores inuenerim, ualde opinor (ſi libri
eſſent ſinceri) hac differentia dignoſci poſſe, quòd uirili
genere, & cum adiectione nũmi de minore, & ſic æris,
qui (ut infra declarabitur) erat quarta pars denarij, ut
ſeſtertius nummus, neutro autẽ & ſimpliciter poſitum,
ut ſeſtertium de maiore, & argenti intelligi debere. Et
De HS maiore. *hæc differentia poteſt elici, ut alia omittam, ex uerbis*
Gellij qui libro 2. cap. 24. dicit ſeſtertios trecentos in cœ
nã inſumere ius eſſe, & intelligitur tunc de minoribus,
& Tranquilli qui C. Cæſ. ſeſtertios CCC legaſſe uiritim,
& de minoribus conſtat intellexiſſe ex ſumma, quæ ni=

mia eſſet

mia eſſet, ſi tot Seſtertia Po. R. uiritim legaſſet, & autho ritate Plutarchi in uitis Antonij, & Bruti, dum facit mentionem de eodemmet legato Cæſ. & 75. drachmas unicuiq; ciui Romano legaſſe dicit: & clarum ſit 75. drachmas, & ſic denarios CCC. ſeſtertios repræſentare, cum ſeſtertius ſit quarta pars denarij, & Cornelius Tacitus libro 17. ſcribit poſt ſeditionem militarem, qua milites triclinium irruperunt, Othonem quina millia nummum ſingulis donaſſe: Plutarchus in uita Othonis eadem ſcribens M. C C. & quinquaginta denarios dediſſe, quæ eſt quarta pars quinq; millium. Et Varro de lingua latina declarando ſeſtertium maſculino genere ponit: quibus exemplis, & alijs inferius in maiore dicendis & multipliciter adduci poſſent, ſatis apparet Seſtertium æris ferè ſemper uirili genere, & cum adiectione, uel nuda appellatione nummi: argenti uero neutro: & ſimpliciter poſitum reperiri apud authores, ſed quia aliquādo confuſa reperiuntur: credo uitio ſcriptorum, adhuc nolo affirmare ſuperius adducta, ne uitia librorum mihi pro inſcitia imputentur, ſed ſatis ſit admonere cum inter ſe tantum differant, ex precio facillima coniectura cognoſci poſſe de quo ſeſtertio authores intelligere uoluerint. Succurrebat etiam antiquos figuræ Seſtertij aliquam notam fortaſſe addere cōſueuiſſe, qua maiora à minoribus ſeſtertijs diſtinguerētur. Quæ poſtea quum per inſcitiam apponi deſijſſet inde obortam confuſionem, & hæc ſedet ſententia.

HS Minor Seſtertius igitur, ut à minori incipiam, teſte Plinio li bro 33. cap. 3. & Varrone libro quo ſupra, & alijs, dictus quaſi ſemiſtertius, uidelicet quòd ſemis tertio loco, uel tertiæ libræ poſt duas poneretur, & hoc nomine in intelligebatur pondus duarum librarũ adiecta ſemi, & ideo hac figura IIS ſcribebatur, uel hac IIs, ut ea intel ligeretur duas libras integras fuiſſe adiecta ſemi, & ſic pro quarta parte denarij, cũ primũ denarius argenteus pro decem aſsibus æris permutaretur, & de hoc intellexit Varro de re ruſtica lib. 3. cap. 2. dum ſcribit quinq; millia turdorum uenisſe denarijs ternis, ut ſexaginta mil lia ea pars reddiderit, & intelligit de Seſtertijs (ut conſtat ex ſequentibus) & in libris ſcriptis apparet figura IIS, cum uero quinq; millia turdorum ternis denarijs ſin guli uenierint, & tota ſumma eſſet denariorum quinde cim millium, ſequitur quod hæc ſumma quater multipli cata ſexaginta millia redderet. Item de hoc manifeſte in telligit Cicero in Verrina quarta in oppoſitione frumen ti æſtimati, ubi apparet ternos denarios Seſtertios 12. ua luiſſe, & ſic Seſtertium fuiſſe quartam partem denarij, & in legato Cæſa. ſuperius adducto, & alijs præmiſsis. Item ex locis collatis Plutarchi in principio uitæ Gracchorum & Plinij lib. 33. cap. 11. Dum utrobiq; fit mentio diuerſis nominibus de æſtimatione delphinorum aureorum, & in uita Syllæ in principio ſcribens mille num mos, drachmas. CC. & quinquaginta ualuiſſe, & ex Lampridio in uita Seueri, quum ſcribit milites dena

millia

millia popoſciſſe exemplo eorum, qui olim Auguſtum Romã deduxiſſent, & Appianus libro 3. ſcribit duo millia & quingentas drachmas illos recepiſſe. Et Plinius libro 33. cap. 3. manifeſte dicit, adeo quòd nõ indiget diſquiſitione, ex quibus ſatis conſtat Seſtertium nummum, fuiſſe quartam partem denarij, & drachmam denario conueniſſe, ſed difficultas fuit in maiori Seſtertio, quod à nemine authorum declaratum ex diuerſis fuit neceſſe elicere, & excuſſi tandem ad exemplum illius minoris, maius fuiſſe repertum, & ſicut illo duas libras & ſemis æris, ita maiore tantumdem argenti, uidelicet duas minas & ſemis, & ſic ducẽtas & quinquaginta drachmas, uel denarios repræſentari. Et ſi forte cui dubium faceret, quod duæ libræ Romanæ, & Semis ducentas, & quadraginta, & non quinquaginta drachmas efficiant, quæ ad Seſtertium maius, ut infra dicetur, requiruntur, ut hoc diſcutiam, obiter declarabitur, quid uelint ſignificare authores, & maxime Liuius, quum dicit pondo mille, & reliqua, in quo multos uidi hæſitare. Sciant igitur, qui hoc ignorãt, Romanos in plurimis, & maxime in hac parte Atticos imitatos, ſicut illi in commertio omnium aliarum rerum ſua libra 75. drachmarum in argento uero mina, ita ipſos in alijs rebus communi libra, 96. drachmarum, in mentione pecuniæ fere pondo indeclinabili uſos fuiſſe, quo centum drachmas ad exemplum minæ repræſentari ſignificabant, & ideo in Seſtertio non libra, ſed pondo intelligi debere, & ſic CC.

& quinquaginta denarios, quod ex multis & maxime authoritate Plutarchi & Liuij, ſi loci conferantur, com probabitur: in quibus de eadem re loquuntur. Liuius di- cit Fabium pondo bina, & Sclibram pro recuperandis captiuis. Plutarchus in eius uita ducentas, & quinqua- ginta drachmas, & ſic Seſtertium perſoluiſſe, uidelicet duas minas, & ſemis, & ſic ducentas & quinquaginta drachmas, uel denarios. Et clarius demonſtratur autho ritate Pomp. Iuriſconſulti in titulo de auro & argen- to legato in L. quæ incipit: Scribit Quintus Mutius His præmiſſis, quòd Seſtertium maius, & ſic argenti ducen tos & quinquaginta denarios in ſe haberet ex inferius dicendis clare conſtabit, & primo ex Etymologia uoca buli, ut ſuperius declaratum fuit, ſcilicet quòd in ſe ha- beat duas libras & ſemis argenti, ut minor æris, & au thoritate Auli Gellij libro 5. noctium Atticarum cap. 2. quum ſcribit equum Bucephalum emptum 13. talentis, & computando dicit 13. talenta æris noſtri ſumma eſt Seſtertia C C C. & 12. quæ ſi recte computentur ex his, quæ ſuperius dixi, conſtabit ſingula ſeſtertia C C. & quinquaginta denarios in ſe habere, quæ trecenties, & duodecies multiplicata 78. millia reddent. Quæ ſumma 13. talenta repræſentabit tribuendo ſingulis talentis ſex millia denariorum, ut ſuperius authoritate Liuij de ta- lento demonſtratum fuit. Confirmatur Plutarchi autho- ritate in uita Fabij, quum ſcribit Fabium dictatorem uouiſſe CCC. 33. Seſtertia, totidemq; denarios, addita ter

tia

tia parte Vnius ſcilicet denarij pro muſicis ſpectaculis faciendis, & poſtea addit, hoc caput eſt octo Myriades drachmarum, & drachmæ 3. mille quingentæ octoginta tres, & obuli duo. Quæ ſumma ſi Seſtertium pro ducentis & quinquaginta drachmis, & ſic denarijs, accepta fuerit, computatio Seſtertiorum, ſummæ denariorum uſq; ad obolos conueniet. Et ex his locus Liuij in hoc corruptus corrigi poteſt. Idem alio in loco oſtendit Plutarchus in uita Marci Antonij in principio, quum exemplum eius liberalitatis exponens ſcribit cuidam ex amicis dari iuſſerat duo millia & quingenta. Quod Romani decies Seſtertiū uocant, quæ computatio, ducentis quinquaginta denarijs pro ſingulo Seſtertio reſpondet. Ad hoc probādum accedit locus Tranquilli in uita Cæſ. ubi loquitur de præmijs ueteranis militibus promiſſis, & bina Seſtertia, quæ in initio ciuilis tumultus promiſerat, & reliqua. Appianus libro 2. ſcribēs de Seditione Placentina dicit quinas dediſſe minas in initio belli ciuilis promiſſas Ex quibus apparet eandem ſummā promiſſi diuerſis nominibus poſitam apud diuerſos authores, et Seſtertia ſingula CC. et quinquaginta denarios ualuiſſe, uidelicet duas minas et ſemis. Prædicta comprobabit cō putatio Seſtertiorum traditorum Scaleno ad corrumpendum iudicium in oratione Cluentiana, et clarius in epiſtola Ciceronis 14. libro quarto ad Atticum, quū ſcribit candidatos Seſtertia quingena apud Catonem depoſuiſſe. Plutarchus in uita Catonis ſcribit 12. millia, & ſe-

BIBLIOTECA ... ROMA VITTORIO EMANUELE

mis drachmarum, quæ ſumma ſi in quinquaginta partes diuidatur CC. et quinquaginta drachmæ in una quaq; parte reperientur, et ſic 12. millia, et quingētæ drachmæ quingena Seſtertia efficient, ex quibus declaratur locus Iuuenalis non bene intellectus, qui in Satyra quarta hoc confirmat, quū dicit: Mulum ſex millibus emit, Aequantem ſanè paribus Seſtertia libris. Quia quum dicit ſex millibus, intelligit de Seſtertio minore ſcilicet æris, & de quarta parte denarij, cum poſtea dicit. AEquantem ſane paribus Seſtertia libris, Intelligit de maiore, et ſic argēti, uidelicet q; mulus tot libris penderet, quot Seſtertijs maioribus emptus eſſet, quia ſex Seſtertia maiora mille, & quingētos denarios reddunt, qui quater multiplicati ſex millia Seſtertiorum minorum repræſentabunt. Ex his uerſibus Iuuenalis opinio aliquorū omnino cōfunditur putantium unicum tantum Seſtertium reperiri. Sed cum adiectiōe numeri mille ſemper debere ſcribi, & intelligi, quia nullibi reperitur mulum ſex millibus libris pepen-diſſe, & pro miraculo Plinius refert, unū octo librarum Claudio donatum, qui forte idem fuit, de quo Iuuenalis mentionē fecit, quia illa additio numeri mille, nec in hoc loco, nec in alio, ubi reperitur Seſtertium carmini inſertum poteſt conuenire, et in alijs locis ſatis conſtat fuiſſe duplex. Accedit ad comprobationem Seſtertij computatio pulcherrima Ciceronis in Actione tertia in Verrē prope finem, quum ex libellis publicanorum conatur detegere Verris furta, quæ cum mihi naturam huius ad-

uerbij

uerbij duodecies præcipue demõſtrauerit, quid de illius, & aliorum ſimilium ſignificatione ut decies, uicies, & reliquorum hactenus obſeruauerim hinc ſumpta occaſione obiter anteq̃ ad computationem deueniã proferre libet, quæ aliquando ſuum tantum numerũ referre, multoties per centum millia multiplicari apud authores reperi, & cum eiuſdem uocis & Synonyma legantur, qua ratione, uel nota tantum differant adhuc mihi non bene fuiſſe compertum ingenue non inficior. Sed cũ ingenui ſit, ſi quid boni perficere non poſſumus, Saltem uoluiſſe præſeferre ſatis erit mihi homini negocioſiſſimo, & alia profeſſione diſtracto. Alteri cui ocium & ingenium magis ſuppetat occaſionem præſtare perficiendi, quod inchoaui. Prima differentiæ obſeruatio fuit, quod in pluribus locis inueni huiuſcemodi aduerbia, Cum ad multiplicationem alterius numeri appoſita fuerint, ſuũ tantum numerum referre, ut decies cẽtena, decies millena quum uero ad deſignandam alterius rei quantitatem per ſe reperiuntur, per centũ millia multiplicari, ut decies Seſtertium decies talẽtum, de utraq; ſignificatione multa ſunt exẽpla apud authores, ea tamẽ ſolũ adducam, quæ computationibus depræhẽſa negari nõ poſſunt. De prima multa in Arithmetica Marciani Capellæ in pluribus locis, & maxime infraſcriptis in ca. de Hexade in fine ubi cõputatur, q̃ duo decies ſeptuagena bina 864. reddãt. Item de pari, & impari in fine. Et capite ſequẽti in fine. Itẽ de perſe cõpoſitis, & in alijs cõputationibus ſequen-

tibus, & ne ſolus Martianus ſit author, Macrobius acce dat in commentario de ſomnio Scipionis in computatiõe annorum eius uitæ ibi per ſepties octies Solis anfractus, quam ſummam Macrobius ſcribit quinquagintaſex reſerre, & ſic octies, & ſepties ſuum tantum numerũ reſerũt. Et ſupra ubi dicit, quòd decies ſeptem, uel ſepties decẽ reddunt ſeptuaginta. Item ex Plinio multa poſſunt adduci, ut in lib. 14. cap. 4. ad finem, loquendo de uinis ibi Maronæum uicies tantum addito aquæ miſcendum. Item libro 31. cap. 2. ubi duodecies in ſimplici ſignificatione. Item eodem libro cap. 5. ubi quinquies, & in Varrone de re ruſtica cap. 64. loquendo de amurca, & in Columella in pluribus locis, & maxime in demenſione agrorum. De alia item ſignificatione etiam plura poſſent adduci ex Tranquillo. Cornelio Tacito. & Plinio, & alijs authoribus obſeruata. Sed Cicero mihi ſufficiat in Philippica ſecunda, & in loco ſuperius adducto, in quo computatio nullam dubitationem reliquit, duodecies per centum millia multiplicari debere. Sed quia differentia, de qua ſupra, non bene comprobari uidetur, cogitatio ad aliam tranſcendit, quod fortaſſe apud antiquos hæc aduerbia non eadem uoce, ſicut noſtro ſeculo proferebantur, Sed quum per centũ millia multiplicari deberent, non decies, duodecies, millies, ſed deciens, duodeciens, milliens interpoſita litera, n, proferebantur, quæ poſtea forte per inſcitiã deſijt interponi (ut in pluribus dictionibus antiquis contingit immutari) exempla

habeo

habeo huiuſmodi dictionum, ſi codices ſunt ſinceri, in Varrone de lingua latina, ubi tractat de numeris, ibi legitur hoc, Deciēs huius deciens: Si corrupte, uel aliud intendens, iudicium ſit penes legentes. Item in Aſconio pediano in expoſitione ſecundæ actionis in Verrem, ubi excuſat Ciceronem, quòd in diuinatione dixerat Verrē millies Seſtertium expilaſſe, in actione uero quadragies, ibi legitur milliens, & non millies, utrum uero recte, aut corrupte non cōtendo. Hæc uolui dixiſſe, ut omnia quæ in hac materia hactenus obſeruaueram, proferrem: illud magis opinor, apud antiquos hæc aduerbia aliqua nota, ſeu figura addita diſcreta fuiſſe, qua ſimplicia à multiplicatiuis iſtius generis dignoſcebātur, quæ quum poſtea, ut in multis alijs per inſcitiam apponi deſierit, nobis inde confuſionem, & ignorantiam irrepſiſſe, ut potius coniectura quàm ratione cognoſcantur. Sed iam ſatis ſuperq; mihi de aduerbio duodecies, Ad ſeſtertium, & computationem Ciceronis reuertar, qui in loco ſuperius adducto intendens ex libellis publicanorum detegere Verris furta, ſcribit in eis deprehendiſſe ex uiceſima portorij rerum, nomine Verris exportatarum, publicanos Seſtertia 60. perdidiſſe, & de maioribus intelligendum, & inferius, ex portorio argumentando infert, res ipſas exportatas duodecies Seſtertium ualuiſſe: & intelligendum de minoribus, ſi illud duodecies ſuum tantum numerum referret, argumentum non procederet, nam abſurdiſſimum eſſet plus fuiſſe uectigal, quàm mer

Locus Ciceronis.

BIBLIOTECA ROMA VITTORIO EMANUELE

caturam, ſi per centum millia multiplicetur, ex computatione fortiſſimum elicitur, & Seſtertium comprobatur. Nam Seſtertia, 60. argenti, computando ſingulis. CC. & quinquaginta denarios 15. millia reddent. Quæ ſumma fuit portorij, ſeu uectigalis rerum exportarum, qui uicies multiplicati trecenta millia efficient. Ex his, quæ dixi, clarum eſt Seſtertiũ æris, & ſic minorem eſſe quartam partem denarij, hac ratione CCC. millia denariorum quater multiplicata duodecies centena millia Seſtertiorum efficient. Volens igitur Cicero ex uectigali, pretium rerum, nomine Verris exportatarum, quas omnes prouincialibus extortas uult intelligi, arguere, Scribit ſummam portorij ex uiceſima æſtimationis 60. Seſtertia, & ſic denarios 15. millia fuiſſe precium rerum uicies multiplicatum CCC. millia denariorũ, & ſic duodecies centena millia Seſtertiorum minorum, quæ ſumma ad noſtras pecunias relata (ut clarius demõſtretur) intelligi debet precium uectigalis fuiſſe noſtrorum aureorum mille, & quingentorum rerũ uicies pluris æſtimatarum triginta millia, & tantam ſummam expilaſſe Verrem Cicero ex præſuppoſitis conatur arguere, & ſic locus erit clarus, & Seſtertium comprobabitur. Ex hisq́; multi alij corruptiſſimi in illis actionibus aliquando corrigentur, quos nunc nolui pertentare, quia ſummæ ſimpliciter poſitæ non poſſunt cum alijs computando deprehendi, & in hoc loco addatur locus Gellij, qui multipliciter huic meæ commentationi ſuffragatur, qui

alio in loco & talentum, & denariũ, & utrunq; Seſtertium obiter declarat lib. 3. cap. 17. ſcribens Ariſtotelem libros Speuſippi Philoſophi tribus talentis emiſſe, & declarat eam ſummam eſſe nummi noſtri, duo & ſeptuaginta millia. Huic computationi omnia, quæ ſuperius dixi conueniunt. Videlicet talentum Atticum eſſe 60. librarum, & ſex millia denariorum, & ſic tria talenta decē et octo millia denariorum conficient Quæ ſumma quater multiplicata. 72. millia nummum Seſtertiorum minorum, eadem in 72. partes diuiſa, quælibet pars C C. & L. in ſe habebit: & ſic totidem Seſtertia maiora efficient, & quum ſcribit Platonem decem millibus denariorum libros Philolai mercatum, eos cum drachmis conuenire atteſtatur, cū alibi reperiatur illos centū minis emiſſe, quæ decem millia drachmarum conficiunt. His ſatis puto Seſtertium demonſtraſſe, & quicquid ſuper addatur potius faſtidio, quàm comprobationi acceſſurum: non inficior tamen nonnulla, quæ huic meæ commentationi non cōueniunt apud authores reperiri poſſe, eaq; corrupta non diſcrepantia audeo affirmare: cum nummeri in diſtantijs locorū, & in precijs rerum, & in qualibet parte penes authores poſiti corruptiſsimi reperiantur, qui uel ex his, quæ ſuperius dixi, uel ex cōiectura ex precijs rerum ſubducta facile poterunt emēdari: Nonnulla tamē, quæ magis diſcrepare uidentur, apponere uolui, ne uel inſcitia præterijſſe, uel diſsimulando omiſiſſe uidear, quæ & ipſa eſſe corrupta, & authoritate

eorum, quæ ſuperius adduxi, & Etymologia Seſtertij comprobari poteſt: Ea tamẽ ne potius immutare, quàm corrigere codices dicar, aliter non attingam: ſatis ſit ad monere, quæ nunc occurrunt, locos apponam in Plinijs *impreßis, ut inferius legitur libro 35. capite. 10. circa medium:* Talentum Atticum *, ut ait* Varro 16. *Seſtertijs taxatur, hæc à meo Seſtertio diſcrepant, & ſi liber* Var*ronis extaret, uel hic conſtaret, tota mea ratio deſtrue retur, quia ex præſuppoſitis talentum* Atticum*, non 16. ſed 24. Seſtertijs taxatur, Sed* Varro *in hoc deficit, & locum* Plinij *eſſe corruptum, præterquàm quòd ratione, & authoritate conuinci poteſt,* Accedit *ingens argumentum, quòd codicem manuſcriptum, & antiquiſſimum uidi multum in hoc loco dißimilem, & non multum à recto ſenſu diſcrepantem,* Apparet*, ut infra,* Talentum *autem* Atticum M. Sex. *taxat* Marcus Varro, *eodem libro multis in locis obſeruaui eadem quaſi figura libras, &* Seſtertia *ſcribi, ut inferius manifeſto exemplo tabulæ* Ariſtidis *demonſtrabitur, & ſi ſex in 60. corrigatur, ſenſus conſtabit:* Quia uere talentum Atticum *ſexaginta libris taxatur, eadem ratione poteſt intelligi, & corrigi locus* Gellij, *qui libro primo cap. 8.* Scribit, Laidem *pro mercede concubitus decem millia denariorum popoſciſſe, &* Demoſthenem *dixiſſe:* Non emo *tanti pœnitere, & exponendo decem millia denariorũ ſcribit, id eſt, Seſtertijs centum.* Macrobius *libro ſecũdo* Saturnalium *in dicterijs ſcribit,* Semitalentum Laidem

petijſſe,

petijſſe, quod eſt tria millia denariorũ: Sed nec talentũ nec Semitalentum, nec decem millia denariorum centũ Seſtertijs conueniunt, quæ mea computatione 25. millia, & non decem millia denariorum cõficient. Quæ ſi quid ambiguitatis meo Seſtertio afferunt, ut alia ſuperius adducta omittam, authoritate eiuſdem authoris, quem eodem uolumine ſibi contrarium fuiſſe non eſt uerisimile, confirmatur, & ut alia Seſtertia non congruentia, ita & hunc locum uitio ſcriptorum uitiatum opinor, errorémq; ut in Plinio ex figura notæ proceßiſſe: quia in libris manuſcriptis hac nota ꝒꝒ *Seſtertium, & libras ſignificari inuenio, Videlicet pro duo* ll, *& S. duas libras, & ſemis, quod eſt Seſtertium, Et eadem penè figura libras ſimpliciter intelligi, qua figura librarum decemptum quum libras locus ſignificaret. Extenſo caractere (& ſi credam, ſi codices eſſent ſinceri, inter ſe differre) Seſtertia tranſcripſiſſe opinor, quæ eadem penè figura, & nota aliquando ſcripta reperiantur: Et ſi libris, & non Seſtertijs legas, ſenſus conſtabit, Quia ex ſupraſcriptis oſtenſum fuit pro Myriade drachmarum, ſeu denariorum centum libras, ſeu minas argenti intelligi, & ideo recte poſſumus opinari hunc ſenſum authoris fuiſſe, & hoc errore multos libros deprauatos reperiri: cum Seſtertia pro libris, & è conuerſo tranſcripta fuerint, ex quibus ſufficiet hic unum ex multis exemplũ ponere, ut prædicta comprobentur, & locus Plinij obiter corrigatur, Scribit enim libro 7. cap. 38. & lib. 35. cap. 10.*

Locus Plinij.

cap. 10. unam tabulam Ariſtidis Thebani pictoris Atalum regem centum talentis licitatum: eandem libro eodem 35. cap. 4. ſcribit ſub haſta ab eodem emptam, ſed reuocatam ſex millibus Seſtertium: ſi ſeſtertium, ſeu Seſtertiorum admittimus, Plinius ſibi cōtrarius reperietur, quia nullomodo ſexmillia Seſtertiorum, ſiue ærea, ſiue argentea, ſeu cuiuſcunq; cognitæ ſummæ centum talentis poſſunt conuenire. Et ideo quaſi eſt neceſſe confiteri errore figuræ conſimilis pro libris Seſtertia tranſcripta, quæ ſex millia numero & æſtimatiōe ex amuſſim, & ad aſſem centum talentis reſpondent, & obiter ex his arguitur, & quaſi demonſtratur antiquos (ſicut & Venetos noſtro æuo) pro libris ſummam 10. aureorum uſurpaſſe (ut inferius in nummo aureo, declarabitur) quod etiam alijs in locis uidetur Plinius comprobare libro 13. cap 15. ſcribit menſas citreas libris 13. & 14. emptas. Item libro 35. cap. 6. de creta Cymolia ſcribens precium ei in pondo ſex librarum: quæ uel Seſtertia, uel libras quilibet ex ſenſu ſuo opinetur. Satis fuit demonſtrare inuicem ſæpius tranſcripta fuiſſe, & loci ſuprascripti Plinij, & Gellij potius corrupti quàm contrarij meo Seſtertio exiſtimentur, nec uideatur abſurdum libras aliquando pro pondo, uel mina ſumptas, cum uocabula rerum tam paruo diſcrepantium, ſcilicet quattuor drachmis tempore facillime corrumpi potuerunt. aliū locum multum diſcrepantem inueni in Lampridio in Helij Gabali, quum narrando eius luxum ſcribit eum

nun

nunquam minus centum cœnaſſe Seſtertijs, & declarando dicit, hoc eſt argenti libris triginta, quæ nullomodo Seſtertijs conueniunt quæ CC. & quinquaginta libras repræſentabunt: qui locus ſi pro libris argenti auri legas, non multum à meo Seſtertio diſtabit, computatione auri ad argentum inferius apponenda. Si tamen uel aliquid Seſtertijs addas, uel ex ſumma auri detrahas ſcilicet ratione Liuiana, uel Seſtertijs 20. addas, uel libris, auri quinque detrahas, uel alia ratione aliquid minus. Hæc quæ magis offendebant apponere uolui, ut ſi quæ alia, quæ non obſeruaram reperiantur, corrupta (ut hæc) & non diſcrepantia exiſtimentur: Cum in nulla parte authores corruptiores ſint, quàm in numeris, & ponderibus, & diſtantijs locorum, ut prædixi.

¶Nummi aurei ratio difficilior, & quaſi incompræhenſibilis uidetur, quia pondus, & precium multipliciter uariauit, ut etiam temporibus noſtris continue fieri uidemus, & ut reliquas nationes omittam, quibus aurum non modo ſeculis, ſed quaſi nundinis diuerſimode exiſtimatur Venetijs, ubi res nummaria, & ſtabilius, & fidelius tractatur, apud auos, & proauos noſtros nummus aureus quinq; libris paruorũ taxabatur. Tẽporibus uero patrũ noſtrorũ ad uiginti octo groſſos multiplicando uſq; ad ſex libras creuiſſe conſtat, ætate uero noſtra groſſum additũ, & cõtinue precium auri multiplicare ſcimus. De pondere etiam nõ ſatis eſt, q̃ aliquid Nummus aureus.

quotidie

quotidie ſubtrahatur, ſed (quod peius eſt) materia adulteratur, adeo ſemper uiguit, & uiget illa tantum à ſapientibus damnata Auri ſacra fames, quam uel parem, uel maiorem fuiſſe apud antiquos, & exemplis, & authoritate ſatis conſtat, & ut alia omittam, quæ preciū auri uariaſſe, & nummum aureum diuerſa ratione æſtimatum fuiſſe demonſtrant: Suetonius in uita Cæſaris dictatoris cap. de eius rapacitate ſcribit, Cæſarem aurum tribus millibus nummum in libras permutaſſe, quod ratione Liuiana inferius ponenda, qua aurum argento decuplo ualuiſſe oſtenditur, nummis tribus millibus octingentis, & quadraginta æſtimatum in libras dici poteſt: & ſic quaſi in quarta parte pluris (niſi error ſit in libro) & alia computatione plus, ſed qualecunq; preciū fuerit, ex eo ſatis conſtat ratione copiæ, & defectus aurum minoris, & pluris æſtimatum, ut etiam temporibus noſtris fieri ſcimus: tamen in re tam dubia, & incerta, & mihi nunc aliud agenti, & occaſione Seſtertij obiter aßumpta, Quod potui tumultuaria commentatione exquirere, Seſtertio apponam, & maxime cum ea, quæ dicturus ſum de hac materia, pecunijs, & commercio noſtri temporis ſatis cōueniant. Nummum aureum igitur teſte Plinio in illo loco communi, ubi præcipue ſcribit de pecunijs libro 33. cap. 3. poſt annum 62. Signatum fuiſſe, quàm argentum, & ſcrupulū ualuiſſe Seſtertijs uicenis, & reliqua quæ ſequuntur. Quem locum puto corruptißimum, & ſi ſincerus eſt, ingenue fateor

Locus Suetonij.

me

me non intelligere. Et Hermolaus aliqua in eodem capite correxit, & hanc partem, utpote de Seſtertio ſibi incognito omiſit, & cum locus iſte ſit præcipuus in iſta materia in eo laborandum operæprecium eſt, & ſi rectum ſenſum elicere non poterimus, Saltem alteri occaſionem præſtare iuuat, uel rectius corrigendi, uel melius intelligendi. Scribit igitur Plinius, Scrupulum auri Seſtertijs uicenis ualuiſſe, Si de maioribus uolumus intelligere ex his, quæ diximus impoßibile eſt, quòd conueniat: Si de minoribus non multum à uera diſcrepat ratione. Sed ad huc exemplum non inueni, quòd Scrupulus auri Seſtertijs uicenis, & ſic denarijs argenteis quinis, & ſic quindecuplo pluris argento ualeret cum ratione Liuiana parum ultra tres Denarios: Pliniana inferius ponenda quattuor ualeret, ſed quouſq; aliquid melius occurrat, dicere poſſumus, uel numerum eſſe corruptum, uel precium auri, quod uarium ſemper fuiſſe diximus, ad id excreuiſſe: Sequentia uero, aut non intelligo, aut corrupta ſunt, quum ſcribit, quod efficit in libras ratione Seſtertij, qui tunc erat Seſtertios nongentos, quia ſi uicies ſcrupula unius libræ, quæ ſunt ducenti & octogintaocto multiplicentur, nimis ſummam nongentorum excedent. Ideo, cum nec melior correctio, uel intellectus occurrat, cogitabam illos Seſtertios nongentos in denarios corrigere, ut inferiora conueniant: Scribit enim iuſtum eſſe quadragintaquinq; nummos ſignari ex libra (& ſi quadragintaquinq; millia corruptè

legitur,ut inſerius apparebit) & ſic fere pondere dua-rum drachmarum, qui ſi decies multiplicentur, ratione Liuiana nõgentos denarios argenteos efficient, qui pondere drachmæ ſignabantur, ſi quadragintaocto nũmos aureos ex libra ſignari accipias (ut frequentiores antiqui adhuc reperiuntur) ſexaginta ad nongentos adijcias, ſed ſequentia abſurdiora ſunt, cum 40. millia, ſeu, 45. millia ex libris ſignari iuſtũ eſſe ſcribat. Quæ quanto à recto ſenſu magis abhorrent tanto ſecurius corrigi poſſunt, & abſq; hæſitatione firmari, numerum mille errore, & inſcitia ſcriptoris, ſeu impreſſoris eſſe appoſitum, & ex forma ſcribendi, ut multa alia proceſsiſſe opinor, quia in codice antiquo manuſcripto (ut inferius ſcriptum inueni) 45. M. Quem numerũ impreſſores, cum tria ſignificaret, per errorem millia impreſſerũt, & pro quadragintaocto, quadragintaquinq; millia trãſcripſerũt, & quod ita corrigi debeat ad id, quòd ſumma 45. millia ſit exceſsiua, et ſit impoſsibile, quod tot ex libra ſignarentur, accedit ingens argumentum, & quaſi demonſtratio, quòd nummi aurei antiqui frequentiores adhuc pondere fere duarum drachmarum reperiuntur. Videlicet trigintaſex charatorum, uel parum infra, uel ultra, qui quadragintaocto (ut Plinius recte ſcripſit) etiam nunc libram noſtrã implent, & nonagintaſex ex noſtris, qui ferè dimidio eorũ pondere ſignantur ſcilicet drachmæ dempto charato. Quapropter in hac parte audacter codicem corrigerem, ut pro 45. millia

Ducatus Venetus.

lia

lia 48. dempto numero mille ſcriberentur: Hæc pro diſquiſitione loci in hac materia præcipui uolui dixiſſe, ſiquid melius reperietur, magis profecto iuuabit diſcere, quàm docere, ſcrupulum igitur auri (ſi locus Plinij in hoc loco conſtat quod non credo) denarijs argenteis quinis ualebat, & ſic quindecuplo pluris argento, Alio in loco idem Plinius, & opinor rectius libro 19. cap. primo demonſtrat quaternis ualuiſſe ſcribens Scrupula biſſini quaternis denarijs permutata, ut auri, & ſic ſcrupulum auri quaternis denarijs permutatum oſtendit, quod magis rationi, & communi uſui conuenit, & alia authoritate comprobatur. Suetonius in uita Othonis, & Plutarchus in uita Galbæ ſcribunt, Othonem quoties cum Galba cœnaret aureos ſingulos uiritim ſpiculatoribus diuiſiſſe. Cornelius Tacitus faciendo de eadem corruptione mentionē ſcribit centenos nummos diuiſiſſe, & ſic denarios 25. & cum nummi aurei illorum temporum, ut ſuperius dixi pondere duarum drachmarum ſignarentur, & ſic ſcrupulorum ſex, quæ quater multiplicati 24. efficiunt, manifeſte apparet hanc computationem à ratione Pliniana denario Solo in quolibet aureo diſſentire, qui cum pars minima ſit ad ſummam, potuit uel ratione impreſſiōis, uel precij uariantis, uel alia nobis incognita excreuiſſe, & in hac ſumma talium ſcriptorū authoritate confirmatus temporibus illis aurum argento conueniſſe opinor, Quod ſuperioribus temporibus

minoris(ut credi par eſt) Ex copia fuiſſe æſtimatum in ueni:Quæ æſtimatio commertio, uſui, & pecunijs noſtri temporis ſatis conuenit, Liuius libro 8. quartæ Decadis ſcribit in conditionibus pacis Aetolis conceſſum fuiſſe, quòd ſi pro argento: quod certis penſionibus Romanis ſoluere debebant aurum dare mallent, decem argenteos pro uno aureo præſtare poſſent: quæ computatio, & nomine, & effectu à commertio, & pecunijs noſtri temporis non abhorret, niſi quid minimum malitia ſubtrahentium iuſto ponderi pecuniarũ forte diſſentiat, cum aureus nummus noſtri tẽporis, qui uulgo Ducatus appellatur, iuſtum ſit ſignari pondere drachmæ: uidelicet decem, & octo charatis, & ſi iam charatus cõminutus ſit, & ipſe etiam noſtro æuo decem ferè drachmis argenti in communi commertio permutetur, uidelicet decem Iulijs Romanis, qui ferè pondere drachmæ ſignantur, uel totidem Ferrarienſibus, ſeu Mantuanis, eiuſdem ponderis, & æſtimationis, uel duodecim Marcellis Venetis, qui ſinguli quindecim charatis adiecto dimidio pendent, & ferè apud omnes nationes, quæ puro metallo auri, & argenti temporibus noſtris in pecunijs utuntur: ratione Liuiana argentum auro in decuplo cõuenit, ex quibus obiter declarabitur, ratio ſatis obſcura & ut exiſtimo uſq; nunc ignorata. Libræ Venetæ groſſorum, quæ aureis decem taxatur, & paruorum, quæ duobus Marcellis ad imitationem Seſtertiorum appellatæ, quam etiam aliquãdo antiquos uſurpaſſe argumento

Libri duæ Venetæ.

ſo tabulæ Ariſtidis ſuperius demonſtratum fuit. Quia ſicut Seſtertia æris,& argenti eiuſdem ponderis, quali tate materiæ,Ita libræ groſſorum,& paruorum ponde re conueniunt,materia differunt, cum libra paruorum de pecunijs æris intelligatur, quæ adhuc Venetijs hoc nomine appellantur, & ſicut hodie minutiſsimi centum & uiginti pro ſingulis Marcellis permutantur, ita olim pleniores centum,uel plures,qui libram pendebãt pro duobus Marcellis permutatos audiui (& credi par eſt) hinc libram paruorum,ſcilicet æris pro duobus Marcel lis eſſe computatam,& appellatam ad imitationem aſsis antiqui,qui decem ſingulis denarijs antiquis permuta- bantur,pro libra uero groſſorum libram argenti eſſe intellectam,quo nomine nummi argentei antiqui Vene- ti appellabantur, qui tempore auorum pleniores, & (ut ab antiquis menſarijs intellexi)ferè pondere drach- mæ ſignabantur, & centum libram implebant, & pro decem aureis,ut nunc idem pondus argenti ratione Li- uiana permutabantur:qui qualiſcunq; ponderis fuerint argenteos fuiſſe non ambigitur, & pro libra groſſorũ libram ſcilicet minam argenti acceptam, quæ centum drachmis conſtat,ſatis apparet, quæ & temporibus no ſtris nedum nomine,ſed etiam effectu antiquæ rationi conuenit,cum centum Iulij,qui ferè minam implent, & centum,& uiginti Marcelli quaſi eiuſdem ponderis pro decem aureis,qui pondere drachmæ ſignantur,permu- tentur, & ſic in decuplo argentum auro etiam nobis

conuenit. Huic computationi uidetur conuenire locus Lampridij,ſi locus ex ſenſu meo corrigatur, quum ſcribit in uita Alexandri prope finem, Vectigalia publica in id contraxit,ut qui decem aureos,ſub Aelio Gabalo præſtiterant,tertiam partem auri præſtarent: Corrigo Argenti,ex ijs,quæ ſequuntur:quia ſe declarando ſcribit,Hoc eſt trigeſimam partem: Et ſi auri legatur,impoßibile eſt tertiam partem auri eſſe trigeſimam:Si argenti computationi Liuianæ congruit, uerbi gratia ſic ſtatue, quòd ſinguli aurei binas drachmas penderent, cuius ponderis ferè omnes antiquos uidi, decem huius ponderis uiginti drachmas pendebant, & ſic ſcrupulos ſexaginta,quæ ſumma ratione Liuiana decies multiplicata ſexcenta efficiet,cuius trigeſima eſt uiginti.Et ideo qui ſub Aelio Gabalo decem aureos præſtabat,Videlicet ſexaginta ſcrupulos,ſi ex decreto Alexandri uiginti dedit,computatione prædicta dici poteſt, quòd tertiam partem ponderis auri, & trigeſimam æſtimationis, & ſic argenti præſtiterit:quæ computatio,cuiuſcunq; ponderis fuerint nummi aurei, conueniet. Cogitabam tamen,quòd illa dictio auri,quæ ubiq; in libris impreßis, quos uidi, reperitur, aurei corrigi poßit, & fortè rectius,quòd uidelicet,qui ſub AelioGabalo decem aureos præſtitiſſet tertiam aurei nummi ſub Alexandro præſtaret, quod idem eſſet,quia uiginti ſcrupulos argenti eadem ratione præſtaret. Hæc ſatis ſint de Seſtertio (& pecunijs antiquis)quas noſtris cōferre, & corollarium

Locus Lampridij.

tractatus difficilis, & confuſi operæprecium uidetur apponere. Ideo ſubijciam talenta, libras, minas, & reliqua pondera, quæ per diuerſos authores, & in principio operis declarata ſunt, Libram antiquam noſtræ cõuenire denarij antiqui, qui apud authores pondere drachmæ, & nunc eodem pondere reperiuntur, & totidẽ numero noſtram, ſicut antiquam implẽtes demonſtrãt. Accedit quòd ſiliquæ antiquæ, & noſtri charati totidẽ in numero antiquis, & noſtris uncijs, & libris conueniunt, in pondere nõ diſcrepare nomẽ arguit: Quia quã uulgo nos charobam, Antiqui Siliquam, Græci ceratiũ appellabãt: & inde charatos corrupto uocabulo dictos credi par eſt, & ſemina illius pomi ſi pleniora alligantur, ut in ſitu ſuo naturali fuiſſe credẽdũ eſt, noſtris ferè charatis conuenire reperiuntur. Seſtertio duas libras, et ſemis, ſcilicet minas repræſentari, Etymologia uocabuli & authores, & maxime Varro de lingua latina, & Plinius lib. 33. atteſtatur duo fuiſſe precia rerũ diſsimillima apud authores eodẽ nomine poſita ſatis arguũt, & carmina Iuuenalis adducta ſuperius cõprobabunt minorẽ Seſtertiũ fuiſſe quartam partem denarij, & nomẽ, quod eſt quarta pars numeri, cũ decẽ aſſes æris pro denario argenteo permutarentur: & authores ſuperius adducti probant Seſtertium maius: & ſic argẽti præterq̃, quòd authoritate ſuperius probatũ ſit, nomen ipſum quid fuerit atteſtatur, quia ſicut minorem duo aſſes, & ſemis æris, ita maius duæ minæ, & Semis argẽti, & ſic denarij

ducenti, & quinquaginta pondere drachmæ repræſen tabant Denarios, *& drachmas conueniſſe, authores, & pondus demonſtrant. Seſtertia maiora à minoribus ex precijs rerum diſsimilimis dignoſci poſſunt, & neutro genere maiora, minores uirili, & cum adiectione num mi ſemper ferè apud authores reperiuntur. Qua nota apud antiquos diſcreta fuerunt, ut ſuperius me opinari ſcripſi, iam deſijt apponi:* Denarios *antiquos ad noſtros pondus maxime accommodabit, & cum pondere drachmæ reperiantur.* Iulijs *noſtris* Romanis, *qui ferè pondere eodem ſignantur, & ſimilibus comparari poſſunt, aſſes uero* Baiochis, *qui à ſolidis* Mediolanenſibus *parum differunt. Quiq; ita duo, & ſemis quartam* Iulij, *& decem integrum (ut olim aſſes totidem numero Seſtertium minorem) & denarium repræſentabant, Seſtertium uero argenti, & ſic maius ſi ad noſtros num mos deducere uolumus, ut olim ipſum* C CL. *denarij, & ſex millia talentum* Atticum, *ita nunc totidem* Iulij *conficiēt, & pro portione ponderis, & æſtimationis* 200. *&* 80. *ferè* Marcelli Veneti *Seſtertium, & ſex millia ſeptingenti, & uiginti talentum. Eandem computatio nem ad aureos noſtri temporis poterimus transferre, qui uiginti quinque de camera, & ſine lagio (ut uulgari uocabulo utar) Seſtertium & ſexcenti talentum* Atticum *repræſentabant. Si uero ad antiquos aureos, qui frequentiores pondere duarum drachmarum reperiuntur, transferatur unus ex ijs duos ex noſtris additis ferè*

duobus

duobus charatis efficiet, & pro portione Philippeos, qui ferè 7. Scrupulorum, & ſic 42. charatorum repe riuntur. Et ſic ex præmiſsis excuſsis nominibus pecuniarum facillime poterunt pondere comparari, & ſi quid mores, ſeu commixtiones metallorum immutauerint conie&tura comprahendi.

LEONARDI DE PORTIS IVRISCONSVLTI VICENTINI

de Seſtertio, Pecunijs, Ponderibus, & menſuris antiquis, Liber SECVNDVS.

IAM *excuſſo Seſtertio, & Pecunijs antiquis ita declaratis, ut quicquid illis expenſum, aut diſtractum apud authores antiquos legitur, noſtris pecunijs conferri, & facile intelligi poterit, adeoq; ratio mihi uidetur confirmata, ut ſi quæ difficultas occurrat, quòd authores inter ſe diſcrepent, aut non ueriſimilia tradant, uitio librorum potius, quàm obſeruationi meæ aſcribatur, quod ſæpius admonuiſſe cõuenit, quia, ut alias dixi,*

numeri non modo ſæpe corrupti, ſed raro ſinceri, & pondo, talenta, Seſtertia ſæpißime immutata: & nummi ſine mentione Seſtertij, & contra apud authores reperiuntur. Accedit *& illud quod obiter libet admonere quòd antiqui teſte* Plinio *lib. 33. cap. 10. ultra centũ milia numerum non habebant: ſed numeros multiplicando computabant, ut decies uicies millies, & reliqua, qui pluribus in locis deſunt, uel ſuperflui ſunt: unde errores & confuſiones oboriuntur, quæ computando: & conferendo ſummas diſcuti poterunt.* Ex quibus nonnulla *computare, ut exemplo melius cognoſcantur, non incongruum fore putaui, & maxime ex profeßis in Sextertio computationi aliquas non inutiles obſeruationes inſerendo de ſtipendijs militaribus, quæ, & quo interuallo ab antiquis ordinarie militibus exhiberentur ingenue profiteor me diu quæſiſſe: & uix his diebus iam perfecto* Seſtertio *ſatis probabile argumentum ad hoc excuſiſſe, iam æditis* Romæ *quinq; libris* Cornelij Taciti *nuper in* Germania *repertis ultra alios, qui uſq; ad hæc tẽpora fuerunt in uſu, ex quibus ſatis demonſtrari uidetur.* Stipendium *militibus antiquis tradi ſolitũ, à ſtipendio militari noſtri temporis non multũ differre, quia uidetur natura comparatum, quòd ex uſu, & neceßitate mores effluxerint.* Et ideo *nimirum ſi apud antiquos & noſtro æuo uſu receptum ſit, & ex cõmodo ſoluẽtis, & recipientis conſtitutum, ut pediti aurei* Terni *ex noſtris menſtrui exhiberentur,* Quia *ab expertis illius, diſcipli*

næ uſu compertũ fuit militi illius ordinis hanc ſummam illo curriculo temporis poſſe ſufficere, & equitibus, & reliquis plus pro portione oneris, & dignitatis. In hoc *tamen expreſſe noſtra militia ab antiqua differt, quia militibus noſtri temporis ſtipendium uniuerſum in pecunia numerata exſoluitur. antiquis uero annona, & ueſtes, arma, & equi, cæteraq; utenſilia ex publico tradebantur, quæ tamen ſtipendio imputabantur, niſi donari in exhibitione exprimeretur, reliquum quod ſuperſerat ex ordinario ſtipendio, in pecunia exſoluebatur.* Et *ideo in pluribus locis legitur.* Equitibus *minus idoneis equos publicos ademptos, & armorũ fideiuſſores receptos. & quòd annona, & ueſtes ſtipendio non imputarentur in exhibitione aliquando expreſſum.* Autho*res citare de unaquaq; re longum eſſet, de annona* Cor*nelius* Tacitus *prope finem quintidecimi libri atteſtatur. cum ſcribit,* Additum *ſine precio frumentũ, quo ante ex modo annonæ utebantur. de ueſtibus* Plutarchus *in uita* C.*Grachi ſcribens, ꝙ* G. *lege tulit, quòd ueſtes, quæ antea ex publico tradebãtur, ſed ſtipẽdio imputabãtur, de cætero nõ imputarẽtur. de armis, & aliјs neceſſariјs militiæ fides ſit ex authoribus ſumpta fuiſſe.* Et *inſuper ultra ſtipendiũ ordinariũ, ex occaſiõe, ſeu uictoria, nomine prædæ, ſeu donatiui diuerſas ſummas pecuniarũ militibus exhibitas ſæpius fuiße cõſtat, imo ferè ſemper rebus anxiјs, uel lætis pro cõſolatiõe uel præmio donatiui nõie ex uolũtate ducis ſeu copia ſtipẽdiũ extraordinariũ*

tradi ſolitum. Sed *iam argumentis, ſi teſtibus non pote‐ rimus, demonſtrare conemur rem ſcitu digniſsimam, & quam perfecte intelligi multum uitæ, & hiſtoriæ inter‐ eſt, & à leuioribus incipiendum.* Plutarchus *in uitis* Pompei, & Cæſaris *annua mille talenta à ſenatu fuiſſe deputata* Pompeio *pro ſtipendio exercitus quem ſub le‐ gatis* Afranio, & Petreio *ſuis auſpicijs in* Hiſpania *ale‐ bat.* Eandem *ſummã in conditiõibus pacis ſiue induciarũ* Carthaginenſibus *imperatam pro impenſa exercitus à* Romanis Appianus *in bello* Lybico *ſcribit, & alibi hanc ſummam pro alimento exercitus ordinarij deputatã le‐ gitur, quæ computatione præmiſſa ſexcenta millia no‐ ſtrorum aureorum cõficit.* Porro *ex* Vegetio, & *hiſto‐ ricis colligi poteſt, ordinarium exercitũ* Romanis *fuiſſe ex duabus legionibus, quæ aliquando, & ferè paſsim ſe‐ culis poſterioribus ſingulæ ſexmillia peditum, & quin‐ gentos* Equites *in ſe habebant, ſi pro hoc numero mili‐ tum impenſa mille talentorum deputata fuit, nõ abſurda coniectura elici poteſt* Antiquũ *à noſtro militari ſtipen‐ dio non multum differre, cum duodecim millia peditum noſtro* AEuo *pro ſtipendio ſingulis tribuendo aureos ex noſtris tres, menſtrua triginta ſex millia accipient, & cum mos fuerit* Romanis Equiti *triplex ſtipendium præ‐ ſtare mille* Equites *nouẽ millia, reliqua quinq; millia uſq; ad quinquaginta in ſalarijs* Centurionum *tribunorum legatorum in conuehendis* Machinis, & *alijs extraordi‐ narijs expenſis ueriſimiliter conſumi potuerũt, qua com*

putatione

putatione dici poteſt exercitum ordinarium etiam Romanis quinquaginta millia noſtrorum aureorũ ſingulo menſe impenſam habuiſſe, & anno integro ſexcentena millia, quæ ſumma ſic diſtributa talẽtis mille ad alendum exercitum ordinarium ſatis conuenit, & à communi ſtipendio noſtri temporis non abhorret. Nõ ignoro tamen exercitum Hiſpanum Pompei duas legiones exceſſiſſe, Sed talem fuiſſe ordinariũ hiſtorici, & Vegetius ſcribũt, & dici poſſet hanc ſummã ordinarijs copijs deputatam. Extraordinarijs uero ex libidine Pompei ſuper additis ex redditibus prouinciæ, ſeu alijs extraordinariis ſtipendia fuiſſe perſoluta, & exemplũ in Cæſare legimus, Cui Bello Gallico duæ legiones fuerunt à Senatu deputatæ, quas poſtea ex libidine, ſeu neceßitate ad decẽ propria authoritate adauxit, uel hæc mille Talenta pro pecuniario ſtipẽdio, reliquum pro ueſtiario, & annona aliũde quæſitum, quia aliter impoßibile fuiſſet tam exigua ſumma tam numeroſum exercitum aluiſſe, Et proſequendo, quæ in hac materia obſeruaui, pluribus in locis apud authores legitur ternos aureos pro ſtipendio militibus traditos, ut in Lampridio in uita AElij Gabali prope finem, ubi ſcribit mulieribus, quaſi militibus ternos aureos dare iußit. Et in uita Diadumeni in principio pro imperio ternos aureos. Et Capitolinus in uita Albini in principio habebis facultatem dandi ſtipendij uſq; ad tres aureos, & cum in hac ſumma diuerſi authores conueniant, opinari poſſumus ſtipẽdium ordinarium fuiſſe trium aureorum

rum illius ſeculi, qui ſinguli, ut in Seſtertio iam dixi, bi nas drachmas pendebant, & duos ex noſtris repræſentabant. Sed maior difficultas occurrit an illi tres aurei menſtrui, aut maiori interuallo ordinarie perſoluerentur. Suetonius in uita Domitiani Cap. de quibuſdam conſtitutis per eum, ſcribit: Addidit & quartum ſtipēdium militi aureos ternos, ex quibus uerbis argumentum ſatis probabile ſumi poteſt ante Domitianum tria tantum ſtipendia militibus tradi ſolita, id eſt, quadrimenſtruata & ſic dimidium ſtipendij noſtri temporis, uidelicet aureos noſtros decem & octo, & Domitianum quartum addidiſſe ad inſtar Gallici ſtipendij noſtri tēporis, quod trimenſtruum apud illos mos eſt perſolui, reliquum ad ſummam trigintaſex annonæ ueſtibus, & alijs neceſſarijs computatum. Multa alia argumenta de ſtipendijs, cum res eſſet in obſcuro, obſeruaueram, quæ ſcribere nō curaui re iam ſatis meo iudicio diſcuſſa authoritate Cornelij Taciti in libro primo nuper reperto, ubi mentionem facit de ſeditione militari in tranſitu alpium Carnicarum oborta Duce Bleſo. Ibi milites ſeditioſis uocibus miſeram conditionem ſuā conquerentes quotidianis decem aſsibus ſcilicet denario corpus, & animam ſeruitio addixiſſe Imperatori exprobrabant, ex quibus uerbis mihi ſatis demonſtrari uidetur, quale fuerit ſtipendium, quod pediti apud antiquos ordinarie perſolueretur, & obiter ſtipendio noſtri temporis conuenire, quia ex ijs, quæ in Seſtertio declarata fuerunt ſatis probatum fuit

10. aſſes

30. aſſes denarium, & triginta denarios antiquos triginta ſex Marcellos Venetos, aureos uero tres noſtri temporis conficere, quæ ſumma menſtrua ordinaria, & communis, ſicut, & antiquis etiam noſtro æuo fuit pro ſtipendio peditis. Equitibus uero Centuriōibus, Tribunis, Legatis, & reliquis in militia priuilegiatis apud antiquos, & noſtris temporibus comparatione peditum pro portione oneris, & dignitatis conſtituta fuiſſe ſalaria credi par eſt. & Hæc ſatis de Stipendio.

¶ *Redditus, & Theſauros populorum, & regum tributa diuitiasq; priuatas, & reliqua, quæ in Seſtertio propoſui operoſum, & prorſus inutile eſſet recenſere, ſiquis uelit quaſcunq; ſummas pecuniarū, quæ penes authores antiquos legūtur computare cum declaratis iam pecunijs, & pōderibus id ſibi unuſquiſq; præſtare poßit, & ad pecunias noſtri temporis referre, nonnullas tamen exquirere non inutile fore putaui, ut exemplo Computatio facilior, & comparatione diuitiarum antiqui ſeculi noſtri mendicitas detegatur. Aſſes ratione, & exemplo in Seſtertio ſatis computati ſunt, ſimiliter denariorum pondus, & ratio ſatis declarata; nec minus pondo Seſtertij, & talenta, ſed exempla adducamus Liuius præcipue, & fere latini authores in exprimendis pecunijs, Pondo indeclinabili utuntur. De eo locum unū Liuij mihi pro exemplo aſſumam libro 26. Decadum ſcribit ex præda Carthaginis nouæ*

expugnatæ delata fuiſſe ad Imperatorē Scipionē decē, & octo millia, & trecenta pondo argenti, Hæc ſumma ad noſtros nummos relata ſumendo pondo pro mina, centum, et octuaginta tria millia noſtrorum aureorum de Camera reddet, & ſic totidem libras Venetas groſſorum, quod pondo, Hoc idem libro 27. ſcribit ex præda expugnati Tarenti relata octuaginta tria millia auri pōdo. Credo ſcribi debere centū octuaginta millia ex Plutarcho in uita Fabij, quæ tria millia talenta auri fuiſſe ſcribit, quæ pondo centum, & octuaginta millia reddūt. Ex qua centū, & octuaginta centena millia noſtrorum aureorum ſignari potuiſſent addito ſingulis Charato, quo minus noſtri pendent, hæc de pondo ſufficiant. Talentum quibus in exprimendis magnis ſummis antiqui authores maxime Græci uſi ſunt multiplicia fuiſſe in Seſtertio ſcripſi, Sed atticum, quod magis commune fuit in exemplum aſſumam. Plutarchus in uita Ariſtidis ſcribit, Athenienſes à ſocijs annua mille, & tercēta talenta exegiſſe, quæ ſumma ad pecunias noſtras relata ex iam Declaratis nouies centum millia noſtrorum aureorum conficit. Quicquid ultra ex proprijs redditibus haberent. ſ. Vectigalibus, tributis, metallis, quibus tota ea regio tunc maxime ſcatebat, & quibus illa reſpub. tam numeroſas Claſſes, & exercitus maxime bello Perſico, & Siculo cōſtruxit, & aluit, & profuſas in populum largitiones, & in ſacrificijs, & ſpectaculis pompas exhibuit, nō eſt propoſiti noſtri recenſere, ſed in mentione talentorū, quia

(ut ſupe-

(ut ſuperius dixi) his maxime antiqui in exprimendis magnis ſummis utebãtur, omiſsis Lydiæ, Aegypti, Perſiæ *& aliorum regum opulẽtiſsimorum redditibus,* Imperij *ab* Alexandro *acquiſiti exemplum apponere uolui pro miraculo diuitiarum illius ſeculi, argumento de reddítu annuo* Imperij Rom. *in fine dilato.* Iuſtinus *in* Epitomate *ſuo libro 13. ſcribit poſt obitum ipſius* Alexandri *in* The*ſauro reperta fuiſſe centum milia talentorum, quæ ad noſtras pecunias relata, ſi* Attica *fuerunt, quæ minima ſexagies, decies centena millia noſtrorum aureorum cõficient, & in annuo redditu tercenta millia talentorum, quæ noſtris computata ſummam triplicabunt, & cencies octuagies decies centena millia aureorum noſtrorum repræſentabunt, quæ quicquid auri, & argenti nõſtro æuo toto orbe reperitur, ſummam ſine dubio excedit. Quo argumento deſinant iam nonnulli diuitias, & gloriam noſtri ſeculi celebrare cum hoc maxime exemplo, & alijs infra dicendis, & quæ adduci poſſent, mendicitas, & inopia noſtri detegatur, ſi prædas uolumus exquirere.* Plutarchus, Arianus: *& alij, qui geſta* Alexan*dri ſcripſerunt, quadraginta millia talentorum captis* Suſis *ex ærario* Darij *præter aliã precioſam ſuppellectilem ſuſcepiſſe, & præter ea, quæ* Perſepoli, Tyro, Da*maſco, & in pluribus alijs locis percepiſset, quæ ſumma intelligendo, ut ſupra de* Talentis Atticis *ſexaginta librãrum ad noſtros relata uicies, & quater decies centum millia aureorum noſtrorum efficient, ſi quinquaginta*

millia fuerunt, ut Arianus ſcribit, quinta pars addi poteſt, ſi de talentis Euboicis ſeu AEgyptijs octuaginta minarum (ut credi par eſt) Quæ in illis regionibus erant in uſu pro portione ſumma multiplicabit, iam ſatis de Talentis, quia cōparatione magnæ ſummæ minimæ, & exemplo Atticorum Euboica, & AEgyptia computari poterunt, quæ minas, ſeu pondo octuaginta pendebant, ut Plinius atteſtatur libro 33.c.3. de Euboico alibi, & maxime in Liuio conſtat. ¶ Ad res Romanas tandem accedamus, quarum magnitudo, & gloria nos, qui ſumus euſdem terræ Alumni maxime in admiratiōem conuertere, & excitare debet, quid potius miremur? Theſauros, uel redditus? an profuſas impenſas publicas, uel priuatas? de his omnibus mirabilia ſcribunt authores illius ſeculi, & maxime Plinius libro 36. capite 15. & alibi, quæ non eſt nunc noſtri propoſiti recenſere. Si quis uelit legere poteſt, & ex præſuppoſitis ad noſtras pecunias referre, nonnulla tamen adducam pro exemplo Seſtertiorum, & alia quædam pauca, quæ magnitudinem Rŏmani Imperij demonſtrabunt. Quadringentis Seſtertijs Equeſtrem cenſum conſtitiſſe omnes authores conſentiunt, quæ ſumma fuerit noſtrarum pecuniarum uſque nunc ignorauimus, nunc ex præſuppoſitis conſtat decem milia noſtrorum aureorum repræſentare. De cenſu ſenatorio, qui fuit primo teſte Suetonio in uita Auguſti capite de eius liberalitate, ubi etiam ſignificatio aduerbij duodecies demonſtratur, uiginti millium, & poſtea

triginta

triginta millium, & de alijs priuatis diuitijs non placet ulterius diſſerere, quia ſuperfluum uidetur. Diuitias Craßi mihi pro exemplo Seſtertij aßumam, quæ fuerunt Seſtertiorum uiginti millium teſte Plinio libro 33. capite decimo, quæ ſumma noſtrorum aureorum efficit quinquies centũ millia quam intelligo in annuo redditu: & non in capite, uel ſorte, cum Plutarchus in eius uita ſcribat iam decima ſuarum facultatum Herculi conſecrata, & uniuerſo populo Ro. epulo exhibito, & ludis magnificentißimis & alijs profuſis expenſis, & largitionibus patrimonio exhauſto eum tamen ſeptem millia, & centum talenta poſſediſſe, quæ ſumma uſuris ſemißibus plus dimidio uiginti millium in anno redderent, uidelicet ducenties quinquagies quinq; mille. Et forte locus in Plinio corrigi poſſet in decem millia ut redditus ſorti in Plutarcho poſitæ propius accederet, uel ſors in Plutarcho duplicanda. Accedit argumentum, quòd ea decem, ſeu uiginti millia Seſtertium in annuo redditu intelligi debeant & non in ſorte: Quia idem Plinius loco ſuperius adducto ſcribit Craſſum dicere conſueuiſſe non eſſe diuitem, qui legionem annuo redditu tueri non poſſet. Legio enim ſeptem millium talentorum impenſam non requireret. 20. uero millium uel paulo minus nutrire poſſet, ut ex præſuppoſitis de ſtipendio demonſtraui.

Craßi diuitiæ

De impenſis ædificiorum urbis Romæ Plinius (ut Suetonium, & alios authores omittam)

*libro 36. cap. 15. refert orbem terrarum non ſolum ar*mis Romanis,*ſed etiam ædificijs, & operibus mirabilibus ſuperatum, Theſauri, & opes publicæ Romanorum ex magnitudine imperij, & tot opulentiſſimis gentibus, & regnis, uidelicet,* Macedoniæ, *Aſiæ, Cypri, Aegypti, Cyrenarum, & alijs deuictis, & expilatis coniectari poſſunt, & uere dici poteſt, quicquid auri argenti, aut precioſæ materiæ in toto orbe fuerit in unam urbem defluxiſſe: ex quibus multa ex authoribus antiquis exempla adducere poſſem, ſed* Plinius, *ad hoc, & in pluribus alijs mihi ſufficiat libro 33. ſæpius adducto cap. 1. & tertio ſcribit ingentes, uel potius mirabiles auri, & argenti congeries diuerſis temporibus in ærarium populi* Romani *delatas,* Ex *quibus unum uel duo exempla referam, ut obiter locus in illa parte (ut opinor) corruptus corrigatur, reliqua in eo, &* Plutarcho, Liuio, *et alijs authoribus (ſi quis uelit) legat, & ex præſuppoſitis ad noſtras pecunias referat, uerba* [illegible]*nij, ut inferius in libris impreſſis leguntur.* Auri in *ærario populi* Romani *fuere ſexto* Iulio, Aurelio *Coſſ. ſeptem annis ante* Punicum *bellum tertium pondo* DCC. 25. *& reliqua quæ ſequūtur, quæ ſi intelligantur pro ut legitur in impreſſis male cohærent, & non reſpondent miraculo, quod* Plinius *ad oſtentationem* Romanæ *potentiæ poſteris tradere intendit.* In *libro ſcripto, ut infra legitur,* Auri *pondo* DCC. 10. *argenti pondo nonaginta duo millia, & in numerato* lli. 85. M. & CCCC. *quæ ſumma ad no*

ſtras

ſtras pecunias relata computando pondo auri centum ex noſtris aureis, argenti decem, & pro Seſtertijs, uigintiquinq;, quaterdecies centum, & ſexcenta quinquagena quinamilia noſtrorum aureorum, uel alio modo Quadragena ſena centena, & quinquagena quinamilia: Si error non eſt in Calculo. Reliqua quæ ſequuntur quia nec in libro ſcripto nec in impreßis ſatis mihi conuenire uidentur, computare non curaui, nec quid auri, aut argenti in ærario fuerit ſexto Iulio, Et Lutio Martio Coſs, aut Cæſar Ciuili bello ex eo expilauerit aut Scipiones, Sylla, Marcus Lucullus, & deniq; Pompeius, & Cæſar deuictis gentibus in Triumphis detulerint. & Cato ſua illa togata expeditione ex Cypro, aut Paulus Aemilius ex deuicta Macedonia deuexerint: qui in ærarium ex ea auri pondo tribus millibus teſte Plinio (qui cum Plutarcho nõ bene in hoc conuenit) delatis populum Romanum tributo liberauit, quiſq; ſibi legat, & computet. Sed in ... ntione pecuniæ nomen tributi me impulit, ut exquirerem rem ſcitu digniſſimam, & à nemine authorũ, (quod ſciam) bene traditam, quid in redditu populus Romanus habuerit tempore quo maxime uiguit, & potentior fuit, niſi quis uelit Plutarchum in uita Pompei adducere, qui non in merito ſolitus ſit prædicare ſe Aſiam ultimam prouinciarum accepiſſe, & mediam ſua uictoria præſtitiſſe, & redditus populi Ro. ex quinquagies decies centenis millibus, (ut uerbis Plutarchi utar) pro ut in libro cõuerſo, & impreſſo legitur

ad octuagies decies centena millia auxit, quam tamen ſummam, ſi quis uelit computare, & de Seſtertijs argenteis intelligere, omne miraculum, & rationabilem copiam excederet, ſi de æreis, & ſic minoribus, ad ueriſimilem non accederet, etiam ſi illa decies per centena millia multiplicentur, ut multotiens reperitur: Adeo quòd nihil certi, aut ueriſimilis ex uerbis Plutarchi impreßi poßit omnino obſeruari, ſed ex libro Græco, qui nuper ad manus noſtras peruenit, fortaſſe emendatiori quàm ille, qui olim in latinum fuit conuerſus, uel melius interpretato unico uerbo mutato ſatis conſtat, quid illo ſeculo, ſcilicet Triumphante Pompeio populus Ro. in annuo redditu habuerit (ut inferius adducam) quid uero ſeculis poſterioribus maxime ætate Plinij, cum adhuc apud authores exquiſite, uel ex profeſſo non inuenerim per argumenta exquirere conuenit. Quibus ſi credere uolu-

Plinius. mus, Plinius eruditionis magiſter, & ſine quo, ſi uerum fateri uolumus, iam facta librorum antiquorum iactura nihil ſciremus, non abſurde, id meo iudicio præſtabit, ſi duo eius loci conferantur, & bene obſeruentur, & computentur: ſed prius uerba Plutarchi adducam, cuius codex in eo, quod in impreſſo latine legitur, cētena millia, illa millia in myriades corrigi debent, & numerus ad

Redditus annui Po. Ro. drachmas referri, & id in Græco expreſſum eſt, ut dicat uniuerſa Ro. urbis uectigalia ante illud bellū fuiſſe quinquagies decies centenas myriadas drachmarum, et ad octuagies quinquies decies centenas auctas. Et ſenſus

qui

qui aliter nullo modo elici poteſt, rectiſsime procedet, ſcilicet, Pompeiũ ſibi arrogaſſe, quòd redditus annuos Populi Ro. qui ante ipſum quinquagies decies centenas myriades drachmarũ præſtiterãt, ſua uictoria ad octuagies quinquies centenas auxiſſet. Quæ ſumma ad noſtros pecunias relata ex iis, quæ in Seſtertio diximus intelligi debet, ut quæ ante Pompeium quinquagies decies centena millia noſtrorum aureorum fuerant ad octuagies quinquies centena millia aucta fuiſſe, uel aliter, quæ quinquagies millena millia fuerant octuagies quinquies effecta cum ex iis, quæ in Seſtertio diximus aurum argento decuplo computetur, & ſic myrias, id eſt, decem millia drachmarum argenti mille ex noſtris aureis, qui ſunt pondere drachmæ conficient, ſcilicet, quot myriades drachmarum argenti, tot millia noſtrorum aureorum intelligantur, uel aliquid plus, uel minus pro ut illis diebus aurum argento conueniebat. Et ex iis ſatis redditus annui Populi Ro. Triumphante Pompeio intelligi poſſunt. Quid autem habuerit ſeculis poſterioribus, quibus ditior fuerit Reſpublica iam ad Monarchiam redacta maxime circa tempora Plinij, ex eo conabor oſtẽdere, duobus eius locis collatis, ut ſuperius dixi libro 12. cap. 18. De felicitate Arabiæ ſcribit Indiã, Seres, & Arabiam (uidelicet negociationes, quæ ex illis regionibus in noſtrum orbem deueherentur,) adimere Imperio Romano, Annua millies centena millia Seſtertiorum: & intelligo de Aereis, & ſic

 minoribus

minoribus,qui, ut in Seſtertio dixi, quatuor denarium conficiunt,& ſic erunt millies uigena quina millia dena riorum,uel clarius Denarij ducenties quinquagies cen tum millia,quæ ſumma ad noſtras pecunias relata ex præſuppoſitis,ut decem denarij aureum ex noſtris refe rant,aureorum noſtrorum bis decies,& quinquies cen tena millia.Et hanc ſummam ſcribit Plinius Indiam, Seres: & Arabiam Imperio Romano quotannis ademiſſe alio in loco, uidelicet libro ſexto capite 23. ſcribit Indiam ſingulis annis quingenteſimam exhaurire Romani imperij,& cum de India ſcribat, intelligo de tota illa negociatione orientali, de qua libro 12. mentionem facit,quia ibidem manſiones & itinera non ſolum ad Indiam, ex qua etiam merces Sericæ deuehebantur, ſed etiam ad Arabiam pertinentia deſcribit,ex quibus credi par eſt Plinium de tota illa negociatione intellexiſſe, ſcilicet Serica, & Arabica: quæ ferè uniuerſa Coptum oppidum Aegypti à mari rubro Camelis deuehebatur: & ſi quinquagies multiplicetur ſumma poſita libro 13. cap.18. Videlicet bis decies,& quinquies centena millia, Ad centena uigena quina centena millia noſtrorum aureorum aſcēdent,uel alio modo centies uigeties quinquies decies centum millia,& totidem millena millia noſtrorum aureorum.Illa ſumma poſita libro 12. quinquagies multiplicata efficiet. Et tantum habuiſſe in annuo redditu populum Romanum ſumpto. Ex ijs duobus locis Plinij collatis ſatis probabili argumento non abſur-

de opinor, imo opinionem profiteor: nec miraculũ, aut incredibile uidebitur, ſi quis uectigalia, metalla, tributa & alios urbanos, & prouinciales illius imperij redditus animaduertat, quos quaſi ad calculum huius, & fortaſſe maioris ſummæ inueniet, ſi exacte, & particulariter quid quæq; prouincia ſolita ſit, & potuerit illo ſeculo exhibere cõplectatur animo. Cũ ex Hiſpania ſola ultra alios uberrimos prouẽtus mirabilis, & pene incredilis auri, argenti atq; aliorum metallorum copia proueniret cuius tres tantum regiones Plinius tradit libro 33. cap. 4. uicena millia auri pondo ſingulis annis Po. Ro. præſtitiſſe, quid Turdetania, Bethica, Cantabria, & Celtiberia, & aliæ quid hæ, & reliquæ argenti, quas omnes argenti, & omnium metallorũ fertiliſſimas fuiſſe ipſe atteſtatur. Et idem confirmat Strabo in deſcriptione eiuſdem prouinciæ ſcribens apud Carthaginem nouam ex breuiſſimo terræ ſpatio ſtadiorum CCCC. id eſt ex quinquaginta millibus paſſuum Po. Ro. in dies uiginti quinq; millia drachmarum: quæ ſumma ex noſtris aureis duo millia, & quingentos conficiunt redditum habuiſſe. Et ut etiam Plinius bonorum omnium: & præcipue auri, & aliorum metallorum fertiliſſimam prædicat. Idem multi alij authores atteſtantur. Ex quibus fortaſſe nõ temerarie proferri poſſet po. Ro. ex ſola Hiſpania tunc maiores redditus percepiſſe, quàm uniuerſæ Europæ prouinciæ ſuis Principibus nunc exhibeant. Sed quid Galliæ metallis, & cæteris bonis, fortaſſe non

inferiores, quid Italia, Tunc florentiſſima? quid ipſa Roma totius orbis Emporium, & domina? quantum ſibi ipſi præſtitiſſe credi par eſt. quid Illyricũ uniuerſum, auri & argẽti fertiliſſimum? cuius unam tantũ partem breuiſſimo ſpacio in Dalmatia Plinius loco ſuperius adducto refert quinquagenas libras auri ſingulis diebus effudiſſe, quid prouinciæ illi contiguæ, & eiuſdem naturæ (ut Britaniam & Germanias omittam quibus illis ſeculis argenti, & auri metallo nondum cupido aut ingenium fuerat ſcrutari) Epirum Macedoniam Pannonias, Myſias, Thraciam? Quid tot Græcie regiones, quibus, & ſi multum prioris fortunæ, tunc deeſſet. Tamen illius non contemnendam partem adhuc ſeruabãt? Quid magna Cherſoneſſos? à quibuſdam Aſia minor appellata, ex qua, nec integra, etiam per Mithridatem exhauſta Sylla una indictione uiginti millia talentorum exigere nõ dubitauit? Quid extra illam Ponticæ regiones, ex quibus uellus aureum? Quid aliæ ultra Taurum ditiſſimæ? Syria, & aliæ circa illam à Romanis tunc poſſeſſæ? Quid Aegyptus, Cyrene, Libya, Numidia, Mauritania? Quid tot ſparſæ mari noſtro inſulæ feliciſſimæ? Quarum omniũ, & aliarum continentis regionum, tunc Romano imperio ſubiectarum, ſiquis diuitias, potẽtiam, & redditus per authores relatos complectatur animo, non profecto mirabitur de his quos ex Plinio computando excuſſi, ſed maiores fuiſſe credet, Et paulo minus ex alijs authoribus illius ſeculi calculo confirmabit, Si argumentis ex Plinio adductis

ductis minus fidei præſtiterit: Quod aliquando exquirere cogitaui, & fortaſſe non abſurde perfeciſſem perſcrutando, quid quæq; regio ſeu Reges, tūc uel paulo ante in redditu habuiſſent, niſi ambitioſum, & prorſus inutile uiſum fuiſſet ex diuerſis authoribus, & multiplicibus locis coniectura, & argumentis exquirere, quod ex duobus quaſi eiuſdem ſeculi luculentiſſimis authoribus ſatis, & aperte conſequi poſſem, quorum authoritates ſibi inuicem maxime fidem arrogent, cum ea quæ ex Plinio adduxi, non uulgare teſtimonium afferant, his quæ Plutarchus in loco ſuperius adducto atteſtatur Populum Rom. Triumphante Pompeio octuaginta quinq; myriadas drachmarum, Et ſic octuagintaquinq; millena millia noſtrorū aureorū in annuo redditu percepiſſe. Et hæc illa confirmant, quæ ex Plinio adducta fuerunt tot prouincijs poſtea Imperio additis, & ex deuictis ante Pompeium uſque ad tempora Plinij pacatis. Et ad uberiores prouentus (ut credi par eſt) productis. Illa octuaginta quina millena millia ad centum, & uigintiquinque millena millia accreuiſſe, quod facile diſquirere poteſt: Si quis poſtea acquiſitas, & pacatas prouincias recenſere uelit, & quales fuerint, conſiderare.

Sed cum iam ſatis pecuniæ declaratæ, & computatæ fuerint, & obiter alia multa quibus expenduntur, ut impenſæ, & antiquorū mores nobis innoteſcant, res poſcere uidetur, ut melius cognoſcantur, menſuras ſeminum, liquorum, & agrorum his addere: quibus uita Tranſitio.

conſtat. Et potiſſimum quod ad eorum uſum pecunias inuentas fuiſſe credendum ſit. Cum reliquæ merces permutando, non ſemper uſibus uitæ conuenirent: Et ideo ex uſu, & commodo mortalium metalla, & ex his pecunias inuẽtas credi par eſt. Quæ omnibus commercijs, & maxime his, quæ uictui neceſſaria forent, ſemper eſſent opportuna, & ſic uniuerſa antiquorum contractatio cognoſcetur, quas, mihi uenia ſit, ſi quàm breuiſſime, & feſtinata cura percurram, quod ingeniolum meum, promptiſſimum ad referendum qualiacunq; ſtudio aſſecutum ſit, negotia urgentiſſima impediant, & alio compellant, Ideòq; mihi ſatis erit menſuras antiquorum frequentiores excutere, & obiter noſtris conferre. Et ita breui elogio declarare, ut omnibus quibus erit curæ, ex his, facili diſquiſitione, reliquæ, minus frequẽtes, poſſint innoteſcere. Menſuræ igitur liquorum (ut ab his initium capiam, quæ frequẽtiores, & ſtabiliores apud antiquos fuerunt, quia humida pondere inter ſe parum differunt cum in eo ſicca, & præcipue ſemina, quibus uita cõſtat, genere, & ſpecie raro conueniant, ut Triticum à milio, & utrunq; inter ſe, Et ideo eorum menſuræ non facile pondere deprehendi poſſunt, omiſſis igitur his, quæ tantũ ad medicinæ uſum repertæ ſunt, ut Cyatho, Myxtro, Cocleari, & reliquis ſimilibus) frequentiores ad uſum uitæ fuerunt Hemina ſiuè cotyla, Seſtarius, congius, urna, amphora, Culeus, quo nulla liquorũ menſura maior fuit apud antiquos, heminæ duæ, Sextarium, ſex Seſtarij

congium,

congium, quatuor congij urnam, Duæ urnæ amphoram uiginti amphoræ, culeum conficiunt, harum ratio ex authoribus inferius demonſtrabitur. Et primū ex autho*ritate authoris illius in uolumine Priſciani inſerti ſine* Titulo, *qui carmine proſequutus eſt pondera, & menſuras antiquas, quem* Rhemnium Fannium *appellari, ſcriptum reperi, ex cuius computatione hæc omnia ſumi poſſunt, & ex alijs authoribus particulariter cōprobabuntur, quod urnæ quadraginta, & amphoræ uiginti culeum conficiant* Clarum eſt. De urnis Columella *libro quarto cap.3. prope finem.* De amphoris Plinius *libro quartodecimo cap.9. demonſtrat: Scribens ſeptenos culeos centenas quadragenas amphoras cōficere, Seſtarij, & congij quomodo inuicem ſe habeant demonſtratur authoritate* Catonis *cap 57. dum ſcribit, menſe ſexto, & reliquis operarium bibere iuſtum eſſe uini Seſtarium, idq; referre in menſe congios quinq; dicit, qui* Sexies *multiplicari Seſtarios triginta conficiunt.* Et *ſic ſex Seſtarij congium.* Sequens *computatio non proprie, ſed prope conuenit: Cum ſcribit in menſe 10.11. in. dies heminas 3. in menſe amphoram, cum amphora Seſtarios quadragintaocto, & ſic heminas nonaginta ſex conficiat, & computatio nonaginta tantū demonſtret, ſuperior item non conuenit, & codex deprauatus eſt,* Legitur *enim in libro meo impreſſuræ antiquæ loram bibant menſes 3. menſe 4. heminas, & reliqua.* Scribi *debet loram bibant primos duos menſes, tertio, & quarto heminam, ut nu-*

merus

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

merus menſium duodecim, & ſic anni reperiatur, & à primis, & non à tertio, & quarto computatio initium capiat, Sed nec computatio conuenit, cum triginta heminæ: uidelicet ſeſtarij quindecim, duos tantum, & dimidium, & non tres congios conficiant, & ſic aut error in codice, aut meus eſt, aut de minimo non curauit, Heminam eſſe dimidium Seſtarij, Gellius libro 3. capite quartodecimo teſtatur. Liquorum itaq; menſuris ita declaratis, ut quid inuicem capiant, & capiantur, ſatis intelligi poßit, earum pondera (quibus præcipue deprehendi) & ad noſtras referri poſſunt dicenda ſunt, & à minore, ex iam dictis initium capiam. Hemina pendet uncias decem. Seſtarius uiginti, hoc eſt libram, & beſſem. Congius libras decẽ, urna quadraginta, Amphora octuaginta, Culeus mille, & ſexcentas libras pendet, hæc ex diſpoſitione iam dicta menſurarum, & ex multis authoribus, & maxime ex Fannio ſupradicto colligi poſſunt, & de amphora, & Seſtario ſextus Pompeius atteſtatur. Et ex pulcherrima Pliniana computatione paucis cognita libro quartodecimo cap. 4. Scribendo de uino opimiano colligitur, & obiter uſuræ ſemißium comprehenduntur, quas noſtris ſeculis diu non bene cognitas mihi olim applaudebam, uel ſolum, uel inter paucos intellexiſſe, poſtea longo interuallo Hermolaum inter noſtræ ætatis literarum aſſertores eminentißimum in prima editione Plinianæ caſtigationis ignoraſſe. In ſecunda non ſuo fortaſſe inuento,

Menſurarum pondera

ſed ex

ſed ex alicuius relatione ex eo cognouiſſe, animaduerti, quia locum Columellæ corruptum adduxit. Ex quo nec computatio, nec uſuræ ſemiſsium ſubduci poſſunt, & excuſationem ſui codicis corrupti ipſemet excludit, profitendo in fine operis nihil mendoſum in eo reperiri poſſe, ſed fortaſſe ex eo uitium fuit, quod ad ſummam Seſtertiorum, ex qua uſuræ non ad principium, ex quo ſumma ſubducitur, aduertit. Videlicet ad modum, ſeu Numerum iugerum, quæ ſeptem, & non octo, ut in codice corrupto legitur, poni debent, ut computatio Seſtertiorum, & ex ea uſuræ ſemiſsium recte, & ſine uitio ſubduci poſsint, quas ex occaſione menſurarum, & Seſtertiorum hoc loco declarare libuit, ut uno contextu duæ pulcherrimæ, & utiliſsimæ Plinij, & Columellæ computationes & obiter Amphora, & urna diſcutiantur, & Codex Columellæ corruptus corrigatur. Vſuræ Igitur ſemiſsium non ſemis ſortis ſcilicet ex centũ quinquaginta ut diu inſcite creditum, ſed ſex pro centum reddunt: Exempli gratia, ut qui centũ dederit, annua ſex pro uſuris Semiſsibus recipiat. Si mille, ſexaginta, & ſic ex quacũq; ſorte, ſex pro centum, annua referat, quæ adeo ciuiles, & modicæ, ut Plinij uerbis utar, exiſtimatæ ſunt, ut etiam noſtris ſæculis, non pro odioſa decoctura, ſed quaſi pro beneficio receptæ ſint, & ſi loco precij ſit res, quæ fructum reddat, iam quaſi etiam à noſtra religione tolerantur, & ex eo Semiſſes dictæ ſunt, ꝙ ſemis cuiuſcunq;

pecuniæ

pecuniæ, cuius erit ſors quolibet menſe reddat. Quæ ſi integram pecuniā quolibet menſe præſtaret, duodecim annua referet pro centum. Exempli gratia, *ut etiam hebetioribus pateat. Qui centum aureos dedit, Dimidiatum aureum quolibet menſe accipiet, & ſic in anno ſex integros, & ita de qualibet ſumma, & ſpecie pecuniarum.* Et inde *uſuræ ſemiſſium dictæ ſunt, quod ſemis quolibet menſe pro centum pecuniæ traditæ reddant, quæ diu latuerunt, quia ratio ignorabatur.* Et adhuc credo *laterent, niſi* Columellæ *computatio libro quarto capi. tertio eas demonſtraſſet,* Et *alia* Plinij *quæ amphoram oſtendit libro quarto cap.4. Quos declarare conſtitui.* Et *ut melius intelligantur, Seſtertios in pecunias noſtras conuertā,* Columella *Igitur loco ſuperius adducto. Qui cupidiores etiam, qui dumtaxat utile reſpiciunt, ad honeſtiſſimam, & pulcherrimā agriculturæ artem excolendam, etiam ſpe lucri, aliciendos cogitauit, non tātum uerbis laudando, & ſuadendo, quod & alij authores, ſed re ipſa* Calculo *appoſito, & ratione ſubducta omni fœnere, & omnium aliaru[illegible]tium maxime cultura uinearum quæſtuoſiſſimam demonſtrare uoluit.* Et *ut clarius id preſtet, ponit quempiam emiſſe fundum ſeptem iugerum, & non octo, ut corrupte in impreſſis legitur, & in hoc* Hermolaum *erraſſe dixi. Quia ſi octo iugera ponas, & pro ſingulis ſingula millia Seſtertiorū expēſa, cōputatio non procedet ad ſummā, uidelicet ad uiginti nouem millia, ſi ſeptem, ex amuſſim conuenit.* Ideo *legas*

iugera ſeptem, & pro eis ſeptem millia Seſtertiorũ num morum expenſa, quæ ſumma ad noſtras pecunias relata, facit ex noſtris aureis de Camera (ut in Seſtertio dixi, uidelicet librarum ſex, uel Solidorum Venetorum centum & uiginti) centum ſeptuaginta quinq;. Item uinitorem eſſe emptum Seſtertijs nummis octo millibus ex noſtris aureis ducentis. Item uiuiradices, & pedamenta & alia neceſſaria ad uineam conſtituendam, duo millia pro quoq; iugero, & ſic pro ſeptem quatuordecim millia Seſtertiorum, ex noſtris aureis tercenta, & quinquaginta, hoc caput eſt uiginti nouem millia Seſtertiorum nummorum, ex noſtris, aurei ſeptingẽti, & uiginti quinque. Huius ſummæ uſuras Semiſsium uidelicet, Sex pro centum quolibet anno, pro duobus primis, quibus uineæ domino fructum non reddiderunt, & ſic caput illo ſpatio mortuum extitit, ponit tria millia quadringentos, & octuoginta Sextertios nummos domino decoxiſſe, ex noſtris aureis octuagiuta ſeptem, additis uſuris ſorti, caput fit, Seſtertiorum triginta duorum millium quadringentorum, & octuagin[illegible] noſtrorum aureorum octingentorum & duodecim. Huius etiam Summæ uſuras Semiſsium ſubducit modo iam dicto, quas ponit eſſe Seſtertios mille nongento[illegible], & quinquaginta, ut Calculus in numero rotundo procedat, tamen ſi recte computentur Seſtertius deerit, & ſic ex noſtris aureos quadraginta octo, & dodrans alterius, id eſt ex quatuor aurei partia

bus tres, & ſic Marcelli Veneti nouem. Cum igitur Columella in hac computatione bis ex ſorte uſuras Semiſſium ſubducat, Et utroq; calculo ex ſorte propoſita ſummæ uſurarum ſubductæ, ſex pro centum excipere repe riantur, nulli dubium poteſt eſſe, quin huiuſmodi uſuræ ſex pro centum ex annua ſorte percipiant. Et ulterius procedendo, quod propoſuerat confirmat, ſeptem iugera pretio, & impenſa ſuperius adducta, comparata minimo redditu, ſingula ſingulos culeos uini refundere, qui uiliſſima annona tercẽtis Seſtertijs nũmis ſcilicet aureis noſtris ſeptem, & ſemis ſinguli diſtrahantur, & ſic ſeptem culei duobus millibus & Seſtertijs centum ſcilicet aureis noſtris quinquaginta duobus cum dimidio, et ſic omnino adhuc excedunt uſuras ſortis prædij comparati, quæ fuit Seſtertiorum nummorum mille nongentorum, & quinquaginta, & ſic aureorum noſtrorum quadraginta octo, & dodrantis aurei. Sed exſtirpandam uineam ſcribit cuius ſingula iugera ad minus tres, ſeu plures culeos non reddant, & aliquando octo, ut Varro, Plinius, & ipſemet Columella alio loco atteſtantur. Et ſic Culturam uinearum ex uino, & plantis non ſolum modici fœnoris, ſed cuiuſcunq; quæſtuoſiſſimæ mercaturæ redditus excedere, & honeſtiſſimo, & quietiſſimo fructu eam exercentes diteſcere demonſtrat, & obiter declarat Culeum quadraginta urnarum eſſe capacem. Hoc idem de uſuris, & amphora confirmat Plinius

nius loco ſuperius adducto pulcherrima computatione docens, quid manceps pertinax nimia ſuæ mercis retentione amittere poßit. Conſtituit enim amphorā uini centenis nummis Seſtertijs, id eſt aureis noſtris duobus cum dimidio fuiſſe emptā Opimio conſule, ſeruatúmq; uinum, ut uetuſtate pretioſius fieret centum, & ſexaginta annis uſque in tempora C. Cæſaris Germanici filij, & quarti in ordine principum Romanorū, & ut auariciā pariter, & ſtulticiā mancipis taxaret, ſcribit emptorē non minus lucri, & certioris, ex pretio uini ſeruati, pro tot annos uſuris Semißibus, quæ ciuiles, & minime odioſæ ſunt percipere potuiſſe, quam ipſius uini tam longo curriculo tēporis ſeruati, & mille periculis, & iacturis expoſiti, cuius unciæ, quæ ſunt nongentæ, & ſexaginta pares eſſent Seſtertijs, qui centum, & ſexaginta annorum ſpatio uſuris ſemißibus cōtrahi potuiſſent. Et ſi aliter ſenſiſſe Pliniū, & adhuc maiori ſtultitia mancipem taxare uoluiſſe opiner, computando ſingulas uncias illius uini per tot annos ſeruati precium totius amphoræ æquaſſe, uel potius ſuperaſſe. Si uſuræ ſorti quotannis multiplicando addantur, & ex ijs uſuræ adhuc ſubducantur. Liquidorū menſuris ita declaratis, ut quid unaquæq; ipſarū pondere, aut capacitate ab altera differat, intelligi poßit: nūc ſiccorū, ut frumēti, & aliorum ſeminū, quibus alimur, & uita cōſtat, & aliarū rerū, quæ non fluida, aut fluxa in commertio, & uſu apud

antiquos fuerunt, menſuræ dicendæ ſunt: quas admo-dum paucas, & aliquando liquidorum, ut Seſtarijs, ad ſicca uſos fuiſſe reperio, quod etiam temporibus noſtris euenire uidemus, ut quæq; ciuitas una, aut altera mēſura ad ſicca contenta ſit, quas multiplicando, aut diminuen-do uſq; ad quartarios ſuas res diſtrahere, & commer-cari conſueuerit, ita & antiqui græci medimnis, latini modijs in commertijs ferè paſſim uſi ſunt. Modij ſex medimnum conficiunt, Seſtarij ſexdecim modium. Seſtarios pono, quia & his ſicca, & humida metiri con ſueuerunt, horum ſingulorum pondus ſuperius ſcripſi fuiſſe libræ, & beſſis, id eſt unciarum uiginti, modij pon dus ex computatione ſeſtarij, & amphoræ ſuperius ad-ducta fuit librarum uiginti ſex, & unciarum octo. Me-dimnum librarum centum, & ſexaginta, nam Fannij Car mine de ponderibus ſuperius adducto demonſtratur, ſe-ſtarios ſexdecim modium, modios tres amphoram, binas amphoras medimnum conficere, cuius authoritatem ob id maxime ſequor, quod eſt antiqui nominis, & in humi dorum menſuris, quæ ſcripſit, alijs authoribus compro-bantur, accedit etiā quod pondera omniū iam dictarum menſurarum, prout poſita ſunt calculo ad inuicem con-ueniunt, quod medimnus ſex modios in ſe habeat ex plu-ribus authoribus colligi poteſt, ſed Cicero mihi ſufficiat in Verrina quarta, in qua pluribus locis computando de monſtrat modium eſſe ſextam partem medimni, nec ig-

noro

noro in uita Pomponij attici legi fuiſſe ſeptimam, ſed ibi locum eſſe corruptum authoritate aliorum conuincitur, de pondere uero quod ſuperius dixi fuiſſe librarum centum & ſexaginta, aliquantulum hæſito, quia apud Pauſaniam legitur fuiſſe niſi centum & octo. tamen primæ opinioni magis aſſentio, quia cæteris ponderibus magis conuenit. De pondere modij difficile puto poſſe affirmari, cum ea, quæ metiendo capiat, ut triticum, legumina, & alia huiuſcemodi ſicca, nō ſolum genere, ſed etiam ſpecie inter ſe, bonitate, aut natione diuerſiſsimi ſint ponderis. quod in humidis non ſic euenit, quæ non multum pondere differunt, ut uinum, & aqua, & huiuſcemodi dilutiora, craſsiora uero, ut mel, & oleum ſpecie inter ſe parum uel nihil, genere non multum, & quaſi certa menſura, quia mel à melle, & oleum ab oleo pondere parum differt. Illudq; ab iſto. Et quicquid eſt, quaſi certa menſura differt, ſed in hoc, id quod ratio ſuadet, authoritate Plinij uidetur comprobari, Menſuras liquidorum quaſi certo pondere fuiſſe, ſiccorum fere uario, quia in illis nihil uacui, & fere eadem natura, in his multum uacui, & diuerſiſsimæ ſpecies, & ideo, ſi ſeſtario, aut modio liquida metiamur, ſua pondera reperientur habere, & uniformia. Si uero ſicca, ratione iam dicta, diuerſiſsima, quod authoritate comprobatur Plinij lib. decimo octauo cap. 7. ſcribit enim Modium tritici gallici non excedere uicenas libras, & aliarum prouinciarum

parum ultra, & tamen ſi modium pondere liquidi metiamur ratione amphoræ, & ſeſtarij, hoc eſt, ut amphora tres modios capiat, & ipſe ſeſtarios ſedecim utraq; ratione erit pondere ſtabili, & non uariato bonitate, aut natione, ut in ſiccis librarum 26. & unciarum octo. idem uidetur comprobari de ſeſtario cap. nono & decimo, & ſequentibus. Ex his non abſurde colligitur, antiquos humida pondere ſerè certo, ſicca uero uario, uel ſola capacitate metiri in uſu habuiſſe. & exemplum ſumi poteſt de modio & ſeſtario, quòd in humidis haberent pondus conſtitutum, in ſiccis ſola capacitate cenſerentur. Idq; experiendo deprehendi uaſis ad menſuram antiquorum fabricatis, quorum contenta ſicca, & humida pondere multum differre cognoui. uidetur tamē Plinius eodem capite maioris menſuræ modium feciſſe, cum ſcribit ſexaginta pondo panis è modio referri, & reliqua. ſed aut locus eſt corruptus, aut aliter debet intelligi, & illud idem dici poteſt in capite decimo, cum ſcribit centum & uiginti duos panes è modio ſimilaginis iuſtum eſſe confici, quia aut panes erant exigui, aut numerus eſt corruptus: quia modius antiquus tot panes formæ, aut magnitudinis noſtri temporis referre non poſſet. Et ex his quæ ſequuntur colligi poteſt. Cum ſcribit ex tribus ſeſtarijs madidis, pultis modiū reduci, quia eadem proportione poſſet ex modio qui eſſet uiginti quinq; librarū, uel circa ſexaginta libras panis referri.

De ſeſtarij pondere.

Idemq;

Idemq; exiſtimari debet ſi alibi aliquando maioris menſuræ modium uideatur innuere, cum ipſemet Plinius menſuram ſuperius poſitam nõ exceſſiſſe pluribus in locis demonſtret, & maxime eodem capite ſeptimo ſuperius adducto comparando triticum ordeo, quod dicit non exceßiſſe libras quindecim, & fabam uiginti duas, & innuit triticum non multum excedere. Item infra cũ ſcribit è modio ſiliginis triginta pondo panis reddi, & parum ſupra dixerat, iuſtum eſſe panis tertiam portionem ad grani pondus accedere, & ſubinde ſequentibus loquendo de tritico Alexandrino, & Cyprio, & capite nono in fine, & cap. decimo & alibi. ſed nonnullis fortaſſe abſurdum, & pene incredibile uidebitur, quod & mihi aliquando antequam ratio confirmaretur occurriſſe fateor, antiquos, & præcipuæ Romanos illo ſeculo copioſißimo ſua pene uniuerſa commertia tam exiguis menſuris confeciſſe, & contractaſſe, quod & ſi admirabile uideatur, tamen uſq; adeo ratione, & authoritate demonſtratũ eſt, ut ex ea nulli niſi pertinacibus dubiũ relinquatur. Et præter ea quæ ſuperius adducta ſunt, & multipliciter adduci poſſent, de amphora & ſeſtario, quòd tales fuerint, & nõ maioris mẽſuræ authoritate Capitolini cõprobabitur. Scribit enim in uita Maximini illũ aliquãdo bibiſſe amphorã uini, & duos, & tres ſeſtarios ſui ſudoris oſtendiſſe. quod utrumq; in mẽſuris iam dictis mirabile dici poteſt. ſed ſi maiorem ijs

Maximinus potator.

modum conſtituamns omnino incredibile, quod homo ultra octuaginta libras uini uno die hauſerit, & ultra treis ſudoris emiſerit. & in uita Alexandri Mameæ legitur eum ieiunum ſæpe ſeſtarium aquæ frigidæ bibiſſe, & in pluribus locis apud authores reperitur modeſtiſſimos & ſobrios uiros in cœna non ultra ſeſtarium uini bibiſſe: qua menſura & noſtri temporis ſobrios homines eſſe contentos uidemus. de Cõgio Plinius *libro quarto decimo in fine cõprobabit, ſcribens plures fuiſſe, qui tres congios uini uno impetu hauſiſſent, quod pro miraculo adducit, & non ab re, ut de amphora in* Maximino. *ſed ſi maioris menſuræ congios arbitremur, penitus incredibile uideri poteſt.* De *alijs item menſuris liquidorum non ambigitur.* De *medimno, & modio, ultra ea quæ ex* Plinio, *& alijs authoribus ſuperius adducta ſunt, accedit argumẽtum, uel potius demonſtratio, quæ ſi alia deeſſent, per ſe ſufficeret ad utrunq; comprobandum, quamuis ſuperuacuum uideatur argumentis quærere, quod aſſertionibus ſuperius adductis, & quæ adduci poſſent, manifeſte comprobetur, tamen quia ad comparandas noſtras menſuras cum antiquis, aliquid conferre poteſt, apponere uolui. omnes antiqui agricolæ, & præcipue* Columella *libro ſecundo cap. nono.* Plinius *libro decimooctauo cap. uigeſimo quarto, & alij ſuis locis, ſcribunt modios fere quinq; tritici pro ſemine iugeri ſatis eſſe. millij ſeſtarios quatuor.* Cicero *in* Verrina

quarta

quarta modios tritici ſex ſcilicet medimnum in iugero ſatis eſſe ſcribit, qui modus etiam noſtræ ſementationi ferè conuenit, ſi quantitas ſeminis cum ſpatio terræ computetur, & hoc quid modius fuerit demonſtrabit, quod ut clarius fieri poßit, præfari conuenit, & ueniam deprecari, ſi in ijs declarandis, & computandis, quia latina deſunt, uocabulis uulgatißimis, & omnino popularibus utar, ne in illius errorem incidam, qui cũ uellet latinitatem ſeruare, culpam inſcitiæ ſubijt, & pro menſura Veneta quæ uulga ſtarium appellatur, & ultra centum & ſeptuaginta librarũ minorum tritici capax eſt, ſeſtaria tamen exiguæ menſuræ Venetijs ſuper hoſtio Annonariæ curiæ inſculpi fecit, quod omnium literarũ profeſſorum, qui plurimi, & eruditißimi in illa inclyta ciuitate reperiuntur, maxime intereſſe puto, magiſtratus admonere, ut illud uocabulum ſeſtariorum exculpi faciant, & eorum loco patrias menſuras proprio nomine uel circumſcripto inſcribi iubeant. cum huiuſmodi inſcitia non ſine nota illius almæ Ciuitatis, tot doctißimorum uirorum patriæ, & alumnæ ab externis tranſeuntibus legatur: quod dixiſſe non mihi arrogantiæ, ſed inſitæ in eam Ciuitatem pietati, quam illi debeo, & libenter agnoſco, aſſcribatur. Sed ijs omißis ad computatiõem propoſitam reuertar. Campus noſter (ſic enim modum, & menſuram agri appellamus) qui ut inferius demõſtrabitur, iugero antiquo proportione maior eſt,

duabus noſtris menſuris Tritici,*quas ſtaria patrio uoca bulo appellamus,& altero dimidiato ſeu non integris tribus,ferè, ſeritur pro qualitate terræ, & arbitrio ſe rentis. menſura noſtra ex collatione inferius demonſtranda plus quàm duos modios antiquos continet, qui ſi pondus in ſiccis ſeruaret,quod eis in humidis attribuitur,uidelicet libras uiginti ſex,& uncias octo, paulominus duo noſtram menſuram æquarent: quam ferè quadraginta duæ libræ maiores noſtræ unciarum decẽ ſeptem boni* Tritici *implent, minores uero unciarum duodecim circa quinquaginta nouem.* Et *antiquos huiuſcemodi menſura,capacitate,& non pondere conſtituto uti conſueuiſſe puto. Sed ſi pondere ſicci cenſebatur multo minor reperitur ratione iam dicta: quia uacuum ineſt, & ideo modius ſicci ad libras 23. uel circa contrahitur pro qualitate materiæ, ut in* Plinio *legitur, quod uaſe ad pondus ſeſtarij fabricato uerũ eſſe deprehendi, eo ſexdecies tritico impleto, & euacuato, idq; uniuerſum ad pondus ſuperius poſitum accedere inueni, quod duplicatum libras quadraginta ſex efficiet.* Menſuram *uero noſtram eodem tritico, & ſtatera ſeu lance quinquaginta octo uel circa pendere deprehendi.* Et *ſic menſura noſtra duodecim libris uel circa duobus modijs antiquis maior reperitur, & ſic campus noſter plus quàm iugerum triginta libras ſeminis requirit, & erit proportio à centũ & quindecim, quas requirit iu-*

gerum

gerum ad cētum & quadraginta quinq;, quas requirit campus noſter qua ratione ſementatio iugeri & campi noſtri ferè conuenit, nam teſte Columella libro ſexto cap. primo, Iugerum uiginti octo millibus, & octingentis pedibus quadratis conſtat. Campus uero noſter ſex pedis hoc eſt menſuris ſex pedum, quas perticas appellamus ſexaginta in longitudinē extenditur, quatuordecim in latitudinem. Qui modus triginta millia ducentos & quadraginta pedes quadratos conficit. Sed iugerum antiquum non ſolum numero pedū, ſed etiam eorū quantitate noſtro cāpo minor erat, quia pedes antiqui quibus iugerum metiebantur noſtris pedibus ferè uncia, & ſic duodecima parte breuiores reperiuntur, adeo quòd ſi quantitas ſeminis cum ſpatio terræ computetur, ſementatio noſtra, ab antiqua parum differre reperietur. & ex ijs etiā mores antiquorū, in hoc, & modius quid fuerit demonſtratur Hæc uolui dixiſſe nō tantū, ut menſuram modij, qui ſupra ſatis fuit declaratus, confirmarem, ſed ut mòres, & cōſuetudines antiquorū, ſicut in alijs etiā ratione ſeminandi à noſtris non multū differre demōſtrarē, quod hoc toto opuſculo præcipue mihi cordi fuit, ut ex moribus, & conſuetudine antiquorum ad quæq; peragēda, & cōſtituenda inſtructiores, & prudentiores efficeremur. Cum itaq; in ſeſtertio antiquorū pecunias declarauerim, & noſtris contulerim, & ſuperius etiam eorum menſuras pro ingenioli mei uiribus

Iugeri quantitas.

demonſtrauerim, reliquum eſt intentionis, & propoſiti noſtri, ut eas noſtris conferamus, & cuius proportionis ſint ad noſtras, quantum fieri clarius poßit, demonſtrare conemur: quas ſummatim, & quàm breuiſsime repetere conuenit, ut in earum collatione ad noſtras memoriæ propius ſint. Diximus *duas heminas ſeſtariũ, ſex ſeſtarios congium, octo congios amphoram, uiginti amphoras culeum implere.* Item *quòd amphora duas urnas, & tres modios caperet, & ut pondera etiam addã, dixi heminam decem unciarũ eſſe, ſeſtarium uiginti, congiũ decẽ librarum, modiũ uiginti ſex & beßis, urnam quadraginta, amphoram octuaginta, culeum mille ſexcentarum.* His *ita propoſitis, & declaratis, cum nullæ antiquæ menſuræ nunc extent, & ob id quaſi impoßibile uideretur eas noſtris comparari poſſe, & tanto difficilius, quod etiam menſuræ noſtri temporis fere nullæ inter ſe conueniant, & quæq; ciuitas, ne dum prouinciæ, ſua pondera, & menſuras ab alijs dißimiles habeãt.* Tamen *ijs non obſtantibus, rationem inueniſſe opinor, qua antiquæ menſuræ nunc conſtitui, & inueniri poſſint, & quiſque patrias menſuras cuiuſcũque ponderis, uel capacitatis fuerint, illis utroq; modo, ſcilicet uel pondere, uel capacitate ualeat conferre.* Sed *rationem afferamus, ex* Fannio *ſæpius adducto, & alijs colligitur capacitatem amphoræ pede quadrato conſtare, conſtituatur igitur uas huius menſuræ, cuius uacuum ſit cubus,*

undique

undique pede quadrato terminatus ſcilicet altitudine, latitudine, longitudine, ex huiuſmodi uaſi cōparatione omnes antiquæ menſuræ maiores, & minores augendo uel diminuendo conſtitui poſſunt, & eadem ratione obiter noſtræ illis conferri: quippe huius uaſis dimidium erit urna, tertium modius, octaua pars congius, quadrageſima octaua ſeſtarius, ſi pondere magis placet, fabricetur uas, cuius contentum ſit ponderis librarum decem, erit congius, ſi unciarum uiginti, erit ſeſtarius, & proportione ponderum aliæ omnes antiquæ augendo uel minuendo conſtitui poſſunt. Quarum ratio incerta eſſe non poteſt, ſi earum pondere capacitati à primis ad omnes ſequentes initium capiendo ſeu à minimis, ſeu à maioribus cōueniet: exempli gratia, diximus amphoram eſſe dimidium medimni, amphoræ urnam, tertium modium, octauam partem congium, & reliqua, quæ non expedit repetere, harum omnium pondera, & reliquarum proportiōe capacitati conueniunt, prout ex ordine poſitæ ſunt, ſi capacitas igitur ipſarum proportione ponderis cuilibet earū attributi conuenit, cui dubiū poteſt eſſe eas eſſe mēſuras antiquas, quibus cōſtitutis ſuas patrias menſuras quilibet ſeu capacitate, ſeu pondere conferre poteſt: & quid quæq; ipſarum ad antiquas proportiones habeat cognoſcere ſcilicet ſuas patrias, nunc menſuras maiores, ſeu minores ad antiquas ratione iam dicta conſtitutas proportione conferendo, & obiter legendo

prouentus,

prouentus, expenſas, & commertia antiquorum intelligere. Quod ſi meo labore legentes hoc conſequuti fuerint; gratias habebūt, ſi uero ipſi ex ſe melius, uel ex his minus exacte, ſaltem uoluntatem proficiēdi laudabunt. Sed dicet fortaſſe quiſpiam ignotum per ignotius docuiſti, menſuras pede, & libra conſtituiſti ipſiſmet menſuris ignotiores, & quales fuerint apud antiquos, & quomodo noſtri conueniant fortaſſe ignoratur. ſed certum eſt noſtris fuiſſe minores. ideo & huic ſcrupulo occurrendum eſt: libram in ſeſtertio demonſtraui, & ſicut in ea conſtituenda ad principia naturalia, quæ ſtabilia ſunt, & raro ſeculis uoluentibus mutantur, uidelicet ad ſiliquas, quæ ſemper fuerunt, & ſunt uniformes, & eiuſdem qualitatis, ita & in pede ad digitos humanos recurrendum, qui non craſſi, aut graciles ad hoc eligendi ſunt, & teſte Victruuio, & Columella libro ſexto capite primo ſexdecim, pedem conficiunt, qui certe meo patrio pede, & ferè omnibus, qui noſtro ſeculo in uſu ſunt, breuior fuit. comperta ſcribo, pedem meum patrium quo ad metiēdum ſpatia utimur ſexdecim meis digitis, & quibuſcunque communibus uncia, id eſt, duodecima parte longiorem eſſe, & plus pro qualitate digitorum reperiri. & idem ferè dè alijs noſtri temporis exiſtimandum eſt: & minorem fuiſſe antiquum etiam nomen arguit, ſcilicet, à pede humano fuiſſe appellatum, & ad eius menſuram conſtitutum. Quo

omnes

omnes pedes noſtri temporis, quibus ad metiendum uti mur longiores ſunt. ſed utinam aliarum antiquarū menſurarum modus extaret ſicut pedis antiqui, qui Romæ pluribus in locis, & præcipue in hortis Angeli Colocij uiri inter alios qui Romæ degunt, ut audio, doctiſsimi manifeſte deprehenditur. Cuius exemplum & longitudinis dimidium in hoc loco, integri non capaci, imprimi curaui, ut ad eius menſuram uel alterius, digitis conſtituti, quocunq; loco quis reperiatur, amphoram fabricare poſsit, & ex ea reliquas. & ſi pondere magis placet libra ſiliquis conſtitui poteſt. & ex ea omnes menſuræ antiquæ, & eadem libra noſtris conueniat, quam eandem, qua nos utimur fuiſſe in ſeſtertio docui. Sed ſi aliquibus in locis non conueniret, ſiliquis uel denarijs antiquis conſtitui poteſt, & ex ea reliquæ menſuræ, nec ſiliquis carere poſſumus, quæ ferè iam ubiq; ſunt cōmunes. denarij etiā ipſi adeo iam uulgares, & noti ſunt, ut nullam putem nunc eſſe prouinciam in qua aliqui ex ijs non reperiātur, ſed ut ab alijs nummis argenteis antiquis dignoſcātur, qui fortaſſe non ſint pondere Drachmæ admonere cōuenit ueris denarijs hanc notam ✱ ferè paſſim impreſſam fuiſſe: qua antiqui hunc nummum numerum denarium in ſe habere, uidelicet decem aſſes demonſtrabant, & ad differentiam literæ x. linea tranſuerſa ſecabant, ut in figura ſuperius poſita apparet. ſed cum noſtri ſeculi ſcriptores, & impreſſores

bus tres, & ſic Marcelli Veneti nouem. Cum igitur Columella in hac computatione bis ex ſorte uſuras Semiſſium ſubducat, Et utroq; calculo ex ſorte propoſita ſummæ uſurarum ſubductæ, ſex pro centum excipere repe riantur, nulli dubium poteſt eſſe, quin huiuſmodi uſuræ ſex pro centum ex annua ſorte percipiant. Et ulterius procedendo, quod propoſuerat confirmat, ſeptem iugera pretio, & impenſa ſuperius adducta, comparata minimo redditu, ſingula ſingulos culeos uini refundere, qui uiliſsima annona tercẽtis Seſtertijs nũmis ſcilicet aureis noſtris ſeptem, & ſemis ſinguli diſtrahantur, & ſic ſeptem culei duobus millibus & Seſtertijs centum ſcilicet aureis noſtris quinquaginta duobus cum dimidio, et ſic omnino adhuc excedunt uſuras ſortis prædij comparati, quæ fuit Seſtertiorum nummorum mille nongentorum, & quinquaginta, & ſic aureorum noſtrorum quadraginta octo, & dodrantis aurei. Sed exſtirpandam uineam ſcribit cuius ſingula iugera ad minus tres, ſeu plures culeos non reddant, & aliquando octo, ut Varro, Plinius, & ipſemet Columella alio loco atteſtantur. Et ſic Culturam uinearum ex uino, & plantis non ſolum modici fœnoris, ſed cuiuſcunq; quæſtuoſiſsimæ mercaturæ redditus excedere, & honeſtiſsimo, & quietiſsimo fructu eam exercentes diteſcere demonſtrat, & obiter declarat Culeum quadraginta urnarum eſſe capacem. Hoc idem de uſuris, & amphora confirmat Plinius

nius loco ſuperius adducto pulcherrima computatione docens, quid manceps pertinax nimia ſuæ mercis retentione amittere poßit. Conſtituit enim amphorā uini centenis nummis Seſtertijs, id eſt aureis noſtris duobus cum dimidio fuiſſe emptā Opimio conſule, ſeruatúmq; uinum, ut uetuſtatē pretioſius fieret centum, & ſexaginta annis uſque in tempora C. Cæſaris Germanici filij, & quarti in ordine principum Romanorū, & ut auariciā pariter, & ſtulticiā mancipis taxaret, ſcribit emptorē non minus lucri, & certioris, ex pretio uini ſeruati, pro tot annos uſuris Semißibus, quæ ciuiles, & minime odioſæ ſunt percipere potuiſſe, quam ipſius uini tam longo curriculo tēporis ſeruati, & mille periculis, & iacturis expoſiti, cuius unciæ, quæ ſunt nongentæ, & ſexaginta pares eſſent Seſtertijs, qui centum, & ſexaginta annorum ſpatio uſuris ſemißibus cōtrahi potuiſſent. Et ſi aliter ſenſiſſe Pliniū, & adhuc maiori ſtultitia mancipem taxare uoluiſſe opiner, computando ſingulas uncias illius uini per tot annos ſeruati precium totius amphoræ æquaſſe, uel potius ſuperaſſe. Si uſuræ ſorti quotannis multiplicando addantur, & ex ijs uſuræ adhuc ſubducantur. Liquidorū menſuris ita declaratis, ut quid unaquæq; ipſarū pondere, aut capacitate ab altera differat, intelligi poßit: nūc ſiccorū, ut frumēti, & aliorum ſeminū, quibus alimur, & uita cōſtat, & aliarū rerū, quæ non fluida, aut fluxa in commertio, & uſu apud

antiquos fuerunt, menſuræ dicendæ ſunt: quas admodum paucas, & aliquando liquidorum, ut Seſtarijs, ad ſicca uſos fuiſſe reperio, quod etiam temporibus noſtris euenire uidemus, ut quæq; ciuitas una, aut altera mēſura ad ſicca contenta ſit, quas multiplicando, aut diminuendo uſq; ad quartarios ſuas res diſtrahere, & commercari conſueuerit, ita & antiqui græci medimnis, latini modijs in commertijs ferè paßim uſi ſunt. Modij ſex medimnum conficiunt, Seſtarij ſexdecim modium. Seſtarios pono, quia & his ſicca, & humida metiri conſueuerunt, horum ſingulorum pondus ſuperius ſcripſi fuiſſe libræ, & beßis, id eſt unciarum uiginti, modij pondus ex computatione ſeſtarij, & amphoræ ſuperius adducta fuit librarum uiginti ſex, & unciarum octo. Medimnum librarum centum, & ſexaginta, nam Fannij Carmine de ponderibus ſuperius adducto demonſtratur, ſeſtarios ſexdecim modium, modios tres amphoram, binas amphoras medimnum conficere, cuius authoritatem ob id maxime ſequor, quod eſt antiqui nominis, & in humidorum menſuris, quæ ſcripſit, alijs authoribus comprobantur, accedit etiā quod pondera omniū iam dictarum menſurarum, prout poſita ſunt calculo ad inuicem conueniunt, quod medimnus ſex modios in ſe habeat ex pluribus authoribus colligi poteſt, ſed Cicero mihi ſufficiat in Verrina quarta, in qua pluribus locis computando demonſtrat modium eſſe ſextam partem medimni, nec ignoro

noro in uita Pomponij *attici legi fuiſſe ſeptimam, ſed ibi locum eſſe corruptum authoritate aliorum conuincitur, de pondere uero quod ſuperius dixi fuiſſe librarum centum & ſexaginta, aliquantulum hæſito, quia apud* Pauſaniam *legitur fuiſſe niſi centum & octo. tamen primæ opinioni magis aſſentio, quia cæteris ponderibus magis conuenit.* De *pondere modij difficile puto poſſe affirmari, cum ea, quæ metiendo capiat, ut triticum, legumina, & alia huiuſcemodi ſicca, nõ ſolum genere, ſed etiam ſpecie inter ſe, bonitate, aut natione diuerſiſſimi ſint ponderis. quod in humidis non ſic euenit, quæ non multum pondere differunt, ut uinum, & aqua, & huiuſcemodi dilutiora, craſſiora uero, ut mel, & oleum ſpecie inter ſe parum uel nihil, genere non multum, & quaſi certa menſura, quia mel à melle, & oleum ab oleo pondere parum differt. Illudq; ab iſto. Et quicquid eſt, quaſi certa menſura differt, ſed in hoc, id quod ratio ſuadet, authoritate* Plinij *uidetur comprobari,* Menſuras *liquidorum quaſi certo pondere fuiſſe, ſiccorum fere uario, quia in illis nihil uacui, & fere eadem natura, in his multum uacui, & diuerſiſſimæ ſpecies, & ideo, ſi ſeſtario, aut modio liquida metiamur, ſua pondera reperientur habere, & uniformia. Si uero ſicca, ratione iam dicta, diuerſiſſima, quod authoritate comprobatur* Plinij *lib. decimooctauo cap. 7. ſcribit enim* Modium *tritici gallici non excedere uicenas libras, & aliarum prouinciarum*

parum ultra, & tamen ſi modium pondere liquidi metiamur ratione amphoræ, & ſeſtarij, hoc eſt, ut amphora tres modios capiat, & ipſe ſeſtarios ſedecim utraq; ratione erit pondere ſtabili, & non uariato bonitate, aut natione, ut in ſiccis librarum 26. & unciarum octo. idem uidetur comprobari de ſeſtario cap. nono & decimo, & ſequentibus. Ex his non abſurde colligitur, antiquos humida pondere ferè certo, ſicca uero uario, uel ſola capacitate metiri in uſu habuiſſe. & exemplum ſumi poteſt de modio & ſeſtario, quòd in humidis haberent pondus conſtitutum, in ſiccis ſola capacitate cenſerentur. Idq; experiendo deprehendi uaſis ad menſuram antiquorum fabricatis, quorum contenta ſicca, & humida pondere multum differre cognoui. uidetur tamē Plinius eodem capite maioris menſuræ modium feciſſe, cum ſcribit ſexaginta pondo panis è modio referri, & reliqua. ſed aut locus eſt corruptus, aut aliter debet intelligi, & illud idem dici poteſt in capite decimo, cum ſcribit centum & uiginti duos panes è modio ſimilaginis iuſtum eſſe confici, quia aut panes erant exigui, aut numerus eſt corruptus: quia modius antiquus tot panes formæ, aut magnitudinis noſtri temporis referre non poſſet. Et ex his quæ ſequuntur colligi poteſt. Cum ſcribit ex tribus ſeſtarijs madidis, pultis modiū reduci, quia eadem proportione poſſet ex modio qui eſſet uiginti quinq; librarū, uel circa ſexaginta libras panis referri.

De ſeſtarij pondere.

Idemq;

Idemq́; exiſtimari debet ſi alibi aliquando maioris menſuræ modium uideatur innuere, cum ipſemet Plinius *menſuram ſuperius poſitam nō exceſſiſſe pluribus in locis demonſtret, & maxime eodem capite ſeptimo ſuperius adducto comparando triticum ordeo, quod dicit non exceſſiſſe libras quindecim, & fabam uiginti duas, & innuit triticum non multum excedere. Item infra cū ſcribit è modio ſiliginis triginta pondo panis reddi, & parum ſupra dixerat, iuſtum eſſe panis tertiam portionem ad grani pondus accedere, & ſubinde ſequentibus loquendo de tritico* Alexandrino, *&* Cyprio, *& capite nono in fine, & cap. decimo & alibi. ſed nonnullis fortaſſe abſurdum, & pene incredibile uidebitur, quod & mihi aliquando antequam ratio confirmaretur occurriſſe fateor, antiquos, & præcipuæ* Romanos *illo ſeculo copioſiſſimo ſua pene uniuerſa commertia tam exiguis menſuris confeciſſe, & contractaſſe, quod & ſi admirabile uideatur, tamen uſq; adeo ratione, & authoritate demonſtratū eſt, ut ex ea nulli niſi pertinacibus dubiū relinquatur. Et præter ea quæ ſuperius adducta ſunt, & multipliciter adduci poſſent, de amphora & ſeſtario, quòd tales fuerint, & nō maioris mēſuræ authoritate* Capitolini *cōprobabitur. Scribit enim in uita* Maximini *illū aliquādo bibiſſe amphorā uini, & duos, & tres ſeſtarios ſui ſudoris oſtendiſſe. quod utrumq; in mēſuris iam dictis mirabile dici poteſt. ſed ſi maiorem ijs*

Maximinus potator.

modum conſtituamus omnino incredibile, quod homo ultra octuaginta libras uini uno die hauſerit, & ultra treis ſudoris emiſerit. & in uita Alexandri Mameæ legitur eum ieiunum ſæpe ſeſtarium aquæ frigidæ bibiſſe, & in pluribus locis apud authores reperitur modeſtiſſimos & ſobrios uiros in cœna non ultra ſeſtarium uini bibiſſe: qua menſura & noſtri temporis ſobrios homines eſſe contentos uidemus. de Cōgio Plinius libro quarto decimo in fine cōprobabit, ſcribens plures fuiſſe, qui tres congios uini uno impetu hauſiſſent, quod pro miraculo adducit, & non ab re, ut de amphora in Maximino. ſed ſi maioris menſuræ congios arbitremur, penitus incredibile uideri poteſt. De alijs item menſuris liquidorum non ambigitur. De medimno, & modio, ultra ea quæ ex Plinio, & alijs authoribus ſuperius adducta ſunt, accedit argumētum, uel potius demonſtratio, quæ ſi alia deeſſent, per ſe ſufficeret ad utrunq; comprobandum, quamuis ſuperuacuum uideatur argumentis quærere, quod aſſertionibus ſuperius adductis, & quæ adduci poſſent, manifeſte comprobetur, tamen quia ad comparandas noſtras menſuras cum antiquis, aliquid conferre poteſt, apponere uolui. omnes antiqui agricolæ, & præcipue Columella libro ſecundo cap. nono. Plinius libro decimooctauo cap. uigeſimo quarto, & alij ſuis locis, ſcribunt modios fere quinq; tritici pro ſemine iugeri ſatis eſſe. millij ſeſtarios quatuor. Cicero in Verrina

quarta modios tritici ſex ſcilicet medimnum in iugero ſatis eſſe ſcribit, qui modus etiam noſtræ ſementationi ferè conuenit, ſi quantitas ſeminis cum ſpatio terræ computetur, & hoc quid modius fuerit demonſtrabit, quod ut clarius fieri poßit, præfari conuenit, & ueniam deprecari, ſi in ijs declarandis, & computandis, quia latina deſunt, uocabulis uulgatißimis, & omnino popularibus utar, ne in illius errorem incidam, qui cũ uellet latinitatem ſeruare, culpam inſcitiæ ſubijt, & pro menſura Veneta quæ uulgo ſtarium appellatur, & ultra centum & ſeptuaginta librarũ minorum tritici capax eſt, ſeſtaria tamen exiguæ menſuræ Venetijs ſuper hoſtio Annonariæ curiæ inſculpi fecit, quod omnium literarũ profeſſorum, qui plurimi, & eruditißimi in illa inclyta ciuitate reperiuntur, maxime intereſſe puto, magiſtratus admonere, ut illud uocabulum ſeſtariorum exculpi faciant, & eorum loco patrias menſuras proprio nomine uel circumſcripto inſcribi iubeant, cum huiuſmodi inſcitia non ſine nota illius almæ Ciuitatis, tot doctißimorum uirorum patriæ, & alumnæ ab externis tranſeuntibus legatur: quod dixiſſe non mihi arrogantiæ, ſed inſitæ in eam Ciuitatem pietati, quam illi debeo, & libenter agnoſco, aſſcribatur. Sed ijs omißis ad computatiõem propoſitam reuertar. Campus noſter (ſic enim modum, & menſuram agri appellamus) qui ut inferius demõſtrabitur, iugero antiquo proportione maior eſt,

duabus noſtris menſuris Tritici, quas ſtaria patrio uoca bulo appellamus, & altero dimidiato ſeu non integris tribus, ferè, ſeritur pro qualitate terræ, & arbitrio ſerentis. menſura noſtra ex collatione inferius demonſtranda plus quàm duos modios antiquos continet, qui ſi pondus in ſiccis ſeruaret, quod eis in humidis attribuitur, uidelicet libras uiginti ſex, & uncias octo, paulominus duo noſtram menſuram æquarent: quam ferè quadraginta duæ libræ maiores noſtræ unciarum decẽ ſeptem boni Tritici implent, minores uero unciarum duodecim circa quinquaginta nouem. Et antiquos huiuſcemodi menſura, capacitate, & non pondere conſtituto uti conſueuiſſe puto. Sed ſi pondere ſicci cenſebatur multo minor reperitur ratione iam dicta: quia uacuum ineſt, & ideo modius ſicci ad libras 23. uel circa contrahitur pro qualitate materiæ, ut in Plinio legitur, quod uaſe ad pondus ſeſtarij fabricato uerũ eſſe deprehendi, eo ſexdecies tritico impleto, & euacuato, idq́; uniuerſum ad pondus ſuperius poſitum accedere inueni, quod duplicatum libras quadraginta ſex efficiet. Menſuram uero noſtram eodem tritico, & ſtatera ſeu lance quinquaginta octo uel circa pendere deprehendi. Et ſic menſura noſtra duodecim libris uel circa duobus modijs antiquis maior reperitur, & ſic campus noſter plus quàm iugerum triginta libras ſeminis requirit, & erit proportio à centũ & quindecim, quas requirit iugerum

gerum ad cētum & quadraginta quinq;, quas requirit campus noſter qua ratione ſementatio iugeri & campi noſtri ferè conuenit, nam teſte Columella libro ſexto cap. primo, Iugerum uiginti octo millibus, & octingentis pedibus quadratis conſtat. Campus uero noſter ſex pedis hoc eſt menſuris ſex pedum, quas perticas appellamus ſexaginta in longitudinē extenditur, quatuordecim in latitudinem. Qui modus triginta millia ducentos & quadraginta pedes quadratos conficit. Sed iugerum antiquum non ſolum numero pedū, ſed etiam eorū quantitate noſtro cāpo minor erat, quia pedes antiqui quibus iugerum metiebantur noſtris pedibus ferè uncia, & ſic duodecima parte breuiores reperiuntur, adeo quòd ſi quantitas ſeminis cum ſpatio terræ computetur, ſementatio noſtra, ab antiqua parum differre reperietur. & ex ijs etiā mores antiquorū, in hoc, & modius quid fuerit demonſtratur Hæc uolui dixiſſe nō tantū, ut menſuram modij, qui ſupra ſatis fuit declaratus, confirmarem, ſed ut mores, & cōſuetudines antiquorū, ſicut in alijs etiā ratione ſeminandi à noſtris non multū differre demōſtrarē, quod hoc toto opuſculo præcipue mihi cordi fuit, ut ex moribus, & conſuetudine antiquorum ad quæq; peragēda, & cōſtituenda inſtructiores, & prudentiores efficeremur. Cum itaq; in ſeſtertio antiquorū pecunias declarauerim, & noſtris contulerim, & ſuperius etiam eorum menſuras pro ingenioli mei uiribus

Iugeri quantitas.

demonſtrauerim, reliquum eſt intentionis, & propoſiti noſtri, ut eas noſtris conferamus, & cuius proportionis ſint ad noſtras, quantum fieri clarius poßit, demonſtrare conemur: quas ſummatim, & quàm breuißime repetere conuenit, ut in earum collatione ad noſtras memoriæ propius ſint. Diximus duas heminas ſeſtariũ, ſex ſeſtarios congium, octo congios amphoram, uiginti amphoras culeum implere. Item quòd amphora duas urnas, & tres modios caperet, & ut pondera etiam addã, dixi heminam decem unciarũ eſſe, ſeſtarium uiginti, congiũ decẽ librarum, modiũ uiginti ſex & beßis, urnam quadraginta, amphoram octuaginta, culeum mille ſexcentarum. His ita propoſitis, & declaratis, cum nullæ antiquæ menſuræ nunc extent, & ob id quaſi impoßibile uideretur eas noſtris comparari poſſe, & tantò difficilius, quod etiam menſuræ noſtri temporis fere nullæ inter ſe conueniant, & quæq; ciuitas, ne dum prouinciæ, ſua pondera, & menſuras ab alijs dißimiles habeãt. Tamen ijs non obſtantibus, rationem inueniſſe opinor, qua antiquæ menſuræ nunc conſtitui, & inueniri poſſint, & quiſque patrias menſuras cuiuſcũque ponderis, uel capacitatis fuerint, illis utroq; modo, ſcilicet uel pondere, uel capacitate ualeat conferre. Sed rationem afferamus, ex Fannio ſæpius adducto, & alijs colligitur capacitatem amphoræ pede quadrato conſtare, conſtituatur igitur uas huius menſuræ, cuius uacuum ſit cubus,

undique

undique pede quadrato terminatus ſcilicet altitudine, latitudine, longitudine, ex huiuſmodi uaſi cōparatione omnes antiquæ menſuræ maiores, & minores augendo uel diminuendo conſtitui poſſunt, & eadem ratione obiter noſtræ illis conferri: quippe huius uaſis dimidium erit urna, tertium modius, octaua pars congius, quadrageſima octaua ſeſtarius, ſi pondere magis placet, fabricetur uas, cuius contentum ſit ponderis librarum decem, erit congius, ſi unciarum uiginti, erit ſeſtarius, & proportione ponderum aliæ omnes antiquæ augendo uel minuendo conſtitui poſſunt. Quarum ratio incerta eſſe non poteſt; ſi earum pondere capacitati à primis ad omnes ſequentes initium capiendo ſeu à minimis, ſeu à maioribus cōueniet: exempli gratia, diximus amphoram eſſe dimidium medimni, amphoræ urnam, tertium modium, octauam partem congium, & reliqua, quæ non expedit repetere, harum omnium pondera, & reliquarum proportiōe capacitati conueniunt, prout ex ordine poſitæ ſunt, ſi capacitas igitur ipſarum proportione ponderis cuilibet earū attributi conuenit, cui dubiū poteſt eſſe eas eſſe mēſuras antiquas, quibus cōſtitutis ſuas patrias menſuras quilibet ſeu capacitate, ſeu pondere conferre poteſt? & quid quæq; ipſarum ad antiquas proportiones habeat cognoſcere ſcilicet ſuas patrias, nunc menſuras maiores, ſeu minores ad antiquas ratione iam dicta conſtitutas proportione conferendo, & obiter legendo prouentus.

omnes pedes noſtri temporis, quibus ad metiendum uti mur longiores ſunt. ſed utinam aliarum antiquarũ menſurarum modus extaret ſicut pedis antiqui, qui Romæ *pluribus in locis, & præcipue in hortis* Angeli Colocij *uiri inter alios qui* Romæ *degunt, ut audio, doctiſsimi manifeſte deprehenditur.* Cuius *exemplum & longitudinis dimidium in hoc loco, integri non capaci, imprimi curaui, ut ad eius menſuram uel alterius, digitis conſtituti, quocunq; loco quis reperiatur, amphoram fabricare poßit, & ex ea reliquas. & ſi pondere magis placet libra ſiliquis conſtitui poteſt. & ex ea omnes menſuræ antiquæ, & eadem libra noſtris conueniat, quam eandem, qua nos utimur fuiſſe in ſeſtertio docui.* Sed *ſi aliquibus in locis non conueniret, ſiliquis uel denarijs antiquis conſtitui poteſt, & ex ea reliquæ menſuræ, nec ſiliquis carere poſſumus, quæ ferè iam ubiq; ſunt cõmunes. denarij etiã ipſi adeo iam uulgares, & noti ſunt, ut nullam putem nunc eſſe prouinciam in qua aliqui ex ijs non reperiãtur, ſed ut ab alijs nummis argenteis antiquis dignoſcãtur, qui fortaſſe non ſint pondere* Drachmæ *admonere cõuenit ueris denarijs hanc notam* ✱ *ferè paſſim impreſſam: fuiſſe: qua antiqui hunc nummum numerum denarium in ſe habere, uidelicet decem aſſes demonſtrabant, & ad differentiam literæ x. linea tranſuerſa ſecabant, ut in figura ſuperius poſita appa ret. ſed cum noſtri ſeculi ſcriptores, & impreſſores*

Palmi

I

II

quid eſſet non intelligerent, in libris apponere omiſerunt, & hinc multos errores irrepſiſſe pluribus in locis obſeruaui, & maxime in Cornelio Celſo *in compoſitione pharmacorũ, quorum partes, & ſimplicium pondera male intelliguntur, & in eis multos uidi hæſitare.*

Idq; *maxime ex figuræ ſuperius poſitæ omiſſione euenit, quia fere paßim in libris imperßis, uel ijs proximis ſeculis ſcriptis compoſitio pharmacorum, ut infra deſcripta apparet.* Exempli *gratia piperis p.* 30. *uel alio numero ſimili modo, ſed quid litera p. aut quid numeri ſignificarent me diu ignoraſſe profiteor, & tandem ex antiquißimo libro in quo figura denarij apparet utrunque deprendi, uidelicet literam p. pondo ſignificare, & ex pluribus libris x. primam denarium, reliquas numerum ſignificare, ut infra piperis.* ✱ 20. *quod ſignificat piperis pondo denariorum uiginti, & hoc exemplo reliqua intelligi poſſunt.* Simili *modo in* Plinio *multoties hanc figuram deceſſe obſeruaui,* Maxime *cum precia rerum deſcribit,* Verbi *gratia. cinnami precium in libras, & ſequitur numerus ſine pretio, ſed deficit figura denarij, uel ſeſtertij, & intelligi debet cinnami pretium in libras denarij uel ſeſtertij* 20. *uel* 30. *aliquando libræ deſunt, aliquãdo loco ſeſtertiorum poſitæ ſunt, et è contra.* Hæc *quæ ex tranſpoſitione, uel omiſſione figurarum errores, & difficultates multis afferre cognoueram, ex occaſione denarij apponere uolui, ſcientes, nonnullis*

nullis, qui fortaſſe hæc ignorabant, non inuideant, nec mihi arrogantiæ tribuant, ſi nonnulla ſtudio docendi, quæ fortaſſe quibusdam friuola uidebuntur, non omitto. Et ex his puto humidorum, & ſiccorum menſuras antiquas reperiri, & noſtris ſatis commode conferri poſſe. pro quorum pleniore tractatu ex occaſione pedis aliqua de menſuris terræ & ſpaciorum addere libet, quas omnes Columella libro 5. ponit, & declarat, quem locũ hic citare ſufficeret, & ſi Varro, Plinius fere eadem ſcribant, ſed ex Columella quædam pauca breuiſſime colligam, ut eaſdem noſtris conferre poſſim, & à minimis ordiar. Superius diximus ſexdecim digitis conſtare pedem, quinq; pedibus paſſum antiqui conſtituerunt, centum & uiginti quinq; paſſibus ſtadium, octo ſtadijs milliarum, à mille paſſibus, quia tot conſtat, appellatum. Et his menſuris antiqui & maxime latini paſſim interualla regionum, & prouinciarum metiebantur, ut omittam ſchenos qui triginta ſtadijs, & paraſangas quæ quinquaginta conſtabant. Agricolæ uero alijs ex eiſdem tamen principijs confectis utebantur ſcilicet pede & digitis, ut Plinius libro decimooctauo cap. 3. Varro libro primo cap. 10. Et Columella loco ſuperius adducto atteſtantur, ex quibus duas ſolummodo nunc adducam, quæ frequentiores fuerunt. Et ideo eas declarare, & noſtris conferre operæpretium fore uidetur, aliæ ibidem, & alibi legi poſſunt, quibus nihil addi conuenit. Sed tan-

tummodo has duas adducere, & conferre libet, actus, & iugera frequentiſsimæ, & fere communes fuerunt antiquorum agricolarum menſuræ, & maxime Romanorum. Actus undiq; pedibus centum & uiginti conficitur, duplicatus quocunq; eius latere iugerum fit, quod pedes ducentos, & quadraginta longum eſſe debet, & centum & uiginti latum, & in pedes quadratos diſtributum uiginti octo millia, & octingentos in ſe habet, ut ſuperius ex Columella dictum fuit, & in huiuſmodi minimas partes diuiditur. Quia aliter commode huiuſcemodi ſpacia metiri non poſſunt, niſi in certas & minimas partes redigantur. His ita conſtitutis fortaſſe quiſpiam requiret, ut rationem menſurandi agros apponerem, quæ extra propoſitum uidetur, & per Collumellam authorem luculentiſsimum loco ſuperius adducto ſatis commode conſcribitur, ſed quia codex in plurimis, & præcipue in numeris, in quibus tota uis conſiſtit, corruptus eſt, operæprecium fore putaui eius primæ conſtitutionis menſurarum, ex qua uniuerſa ratio deducitur, nonnulla loca, quæ corrupta ſunt, corrigere, & aliqua interpretari, & declarare, & in primis admonere conuenit authorem ipſum iugerum, ut commodius metiri poſſet, in Aſſem conſtituiſſe, & in hoc etiam noſtri temporis agrimenſores imitantur, qui metiendo agros noſtros in denarios, & libras hos diſtribuunt, & eis computant quantitatem terræ. As ſeu libra, ut in ſeſtertio declaratum

declaratum fuit, ducenta & octuaginta octo ſcrupula capit. Ideo iugerum ad eius exemplum in totidem partes diſtribuit. Et quia aliquando etiam minora terræ ſpatia ueniunt in extimationem, ſcrupula diuidit in ſemiſcrupula. Et ideo prima pars, & ſic minima iugeri erit quingenteſima ſeptuageſima ſexta totius, quia tot ſemiſcrupula in aſſem cadunt, & in hoc numerus corruptus in Columella poſſet aliquibus errorem inducere. Legitur enim numero ſcrupulorum, uidelicet ducentorum et octuaginta octo ſed duplicatus legi debet, & ſic quingentorum ſeptuaginta ſex. His ita conſtitutis unicuiq; harum partium ſuos pedes proportione ex ſumma uiginti octo millium, & octingentorum tribuit, quibus quadratis diximus iugerum conſtare, ponamus exemplum, in prima parte, ut clarius reliqua intelligantur, et in hoc officio interpretis Columellæ fungamur, diuidatur iugerum in quingenta & ſeptuaginta ſex ſemiſcrupula, quia tot numero in aſſem cadunt, & unicuiq; harum partium quinquaginta pedes tribuantur. Si quingenties ſeptuagies ſexies, id eſt pro numero ſemiſcrupulorum multiplicentur, uiginti octo mille, & octingenti eſſe reperientur. Itaq; in huiuſmodi parte iugeri quinquaginta pedes quadratos eſſe dicas. Vel ſi in ſcrupula diuidas, qui ſunt ducenti & octuaginta octo, In huiuſmodi parte centum pedes quadratos ineſſe reperies, & ſic proportione reliquarum partium uſq; ad integrum

aſſem, quo iugerum intelligitur computando ratio deducenda eſt, ut clara ſit, & codex pluribus in locis, & maxime in numeris corruptus hac ratione, & computatione corrigi poteſt, quam ulterius fortaſſe proſecutus fuiſſem in menſuris agrorum, & diſtributione plantarum declarando, & interpretando Columellam, niſi extra propoſitum uiſum fuiſſet, & ueritus eſſem id mihi potius arrogãtiæ, quam ſtudio docendi aſſcribi. Cum neq; eruditius, neq; elegantius res pertractari poßit, aliqui tamen loci corrupti corrigi poſſent: ſed non deerunt, qui melius quam ego intelligant, & corrigant. Iam ſatis ſuperq; ſit mihi homini occupatißimo, & uarijs & moleſtißimis negotijs implicito, & ut alia omittam, iam decem filiorum patri ſeſtertio iam pluribus annis perfecto ad demonſtrandos antiquorum mores, hæc pauca inſuper aggregaſſe, & congeßiſſe, pleraq; uero alia quæ olim ſtudio uigente cõmentaueram negotia nunc ſupprimunt, quæ tamen & ipſa aliquando fortaſſe edentur ſi uita & otium ſuppetat.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA